UTJECAJ IZBJEGAVANJA I UTAJE DOPRINOSA NA SUSTAV SOCIJALNOG OSIGURANJA

Odrljin, Josip

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:548392

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

REFST - Repository of Economics faculty in Split

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

EKONOMSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

UTJECAJ IZBJEGAVANJA I UTAJE DOPRINOSA NA SUSTAV SOCIJALNOG OSIGURANJA

Mentor:

prof. dr. sc. Nikša Nikolić

Student:

Josip Odrljin

Matični broj: 2131552

Split, svibanj, 2016.

SADRŽAJ:

1. UVOD 1

1.1. Problem istraživanja 1

1.2. Predmet istraživanja 2

1.3. Istraživačke hipoteze 3

1.4. Ciljevi istraživanja 3

1.5. Metode istraživanja 4

1.6. Doprinos istraživanja 4

1.7. Struktura diplomskog rada 4

2. ODREDNICE SUSTAVA SOCIJALNOG OSIGURANJA 6

2.1. Razvoj socijalnog sustava 7

2.2. Načela socijalnog osiguranja 9

2.3. Razlozi uvođenja socijalnog osiguranja 10

3. SUSTAVI SOCIJALNOG OSIGURANJA 13

3.1. Mirovinsko osiguranje 13

3.1.1. Sustav međugeneracijske solidarnosti 15

3.1.2. Sustav kapitalizirane štednje 16

3.2. Zdravstveno osiguranje 17

3.3. Socijalna politika za nezaposlene 18

3.4. Socijalna skrb 19

3.5. Financiranje socijalnog osiguranja 21

4. SUSTAV DOPRINOSA SOCIJALNOG OSIGURANJA 23

4.1. Sustav doprinosa socijalnog osiguranja u Jugoslaviji 23

4.2. Sustav doprinosa socijalnog osiguranja u Republici Hrvatskoj 23

4.2.1. Doprinos za mirovinsko osiguranje 24

4.2.2. Doprinos za zdravstveno osiguranje 24

4.2.3. Doprinosi za zapošljavanje 25
4.2.4. Doprinosi za dječji doplatak 25
5. IZBJEGAVANJE I UTAJA OBVEZE DOPRINOSA SOCIJALNOG OSIGURANJA 30
5.1. Definicija izbjegavanja doprinosa 30
5.2. Definicija utaje doprinosa 31
5.3. Razlika između utaje i izbjegavanja 31
5.4. Uzroci utaje i izbjegavanja doprinosa socijalnog osiguranja 32
5.5. Načini očitovanja izbjegavanja i utaje doprinosa socijalnog osiguranja 34
5.6. Prijedlozi za sprječavanje izbjegavanja i utaje doprinosa 36
6. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE 37
6.1. Podaci izbjegavanja i utaje doprinosa u EU 37
6.1.1. Prisutnost utaje i izbjegavanja u okruženju ispitanika 37
6.1.2. Utaja i izbjegavanje doprinosa socijalnog osiguranja u poslovnom okruženju ispitanika 39
6.1.3. Razlozi prisutnosti utaje i izbjegavanja doprinosa socijalnog osiguranja 41
6.2. Analiza rezultata istraživanja 43
7. ZAKLJUČAK 54
LITERATURA 57
POPIS TABLICA 60
POPIS GRAFIKONA 61
ANEKS 63
SAŽETAK 68
SUMMARY 68

1. UVOD

1.1. Problem istraživanja

Doprinosi za socijalno osiguranje su vrsta državnih namjenskih prihoda koji služe za financiranje sustava socijalnog osiguranja. Samim time ti nameti su i namjenski, pa se razlikuju od klasičnih poreza koji se ne ubiru s unaprijed određenom namjenom. Doprinosi se ubiru iz osnovice (plaća zaposlenik) i na osnovicu (plaća poslodavac), koji se skupljaju u izvanproračunskim fondovima jer nisu dio državnog proračuna i u najvećoj mjeri služe za financiranje izdataka za mirovinsko osiguranje, za zdravstveno osiguranje i za zapošljavanje.

Dva su načina izbjegavanja i utaje: od strane zaposlenika i od strane poslodavca. Kao primjer utaje i izbjegavanja od strane zaposlenika i poslodavca postoji kada on/ona namjerno prihvati posao na kojeg se ne plaćaju doprinosi za socijalno osiguranje, odnosno kada radi na crno, nije prijavljena kao zaposlena osoba. Zaposlenik može biti i poslodavac (samozaposlen, slobodna zanimanja), s obzirom na vrstu posla može lakše ili teže izbjeći plaćanje doprinosa. U slučaju da je radnik prijavljen, evazija se može očitovati u smislu potplaćivanja doprinosa, kada se ne isplaćuju doprinosi u potpunosti, već umanjen iznos i kada poslodavac prijavi radnika na određenu plaću koja je manja od stvarne, tako da razliku između prijavljene i stvarne isplaćuje u gotovini i na taj način plaća manje doprinose. Naravno, postoje i primjeri gdje je poslodavac isplaćivao plaće ali ne i doprinose. Takvo poslovanje je bilo moguće i u RH, doprinosi su se gomilali, dok je vlada to dopuštala. Rezultat čega je bio neplaćanje doprinosa zbog neprijavljivanja radnika, odgađanje plaćanja doprinosa i umanjen iznos doprinosa zbog umanjene osnovice (plaće). Iako su se uvele određene mjere koje su smanjile iznos izbjegavanja i utaje, ona još uvijek postoji. Postoje tri uvjeta koji se odnose na zaposlenike, poslodavce i državu:[1]

- ``Zaposlenici moraju ili preferirati neplaćanje doprinosa ili ne žele prijaviti neplaćanje vlastima;

[1]Bailey, C. and Turner, J., (1997): Contribution Evasion and Social Security: Causes and Remedies, str 3.

- Poslodavci moraju željeti izbjeći plaćanje ili dati plaćanju doprinosa manju važnost u odnosu na druge troškove;
- Toleriranje utaje od strane vlade ili neadekvatnost u sprječavanju utaje.´´

Vlada je ta koja snosi najveću krivicu, koja dopušta i potiče evaziju. Obveznik će dokle postoji način za izbjegavanje, odnosno snižavanje svojih troškova, to i iskoristiti. Republika Hrvatska gubi visoku razinu prihoda zbog neučinkovitog i kompliciranog sustava prikupljanja doprinosa, nedisciplinirani obveznika i državnih kontrola, niskog poreznog moralu, neadekvatnim mjerama kažnjavanja, nepotpunih zakona.

Utaja i izbjegavanje plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje je trenutno jedno od gorućih problema u svim zemljama, razvijenim i slabije razvijenim zemljama. Doprinosi čine velik dio državnih prihoda te su od iznimne važnosti za funkcioniranje države. Uzmemo li u obzir zastarijevanje stanovništva, koje ne možemo riješiti fiskalnim reformama, u razvijenim državama, to samo predstavlja izazov u uspostavljanju uspješnog sustava socijalnog osiguranja, jer je sve manji omjer zaposlenih i stanovnika u mirovini i nezaposlenih. Ako još uz to dodamo problem utaje i izbjegavanja plaćanja doprinosa, imamo sustav kojem je potrebna učinkovita reforma sustava socijalnog osiguranja. Treba dodati da se ne zna točno koliki je iznos utaje, ali postoji.

1.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je izveden iz prethodno navedenog problema odnosi se na izbjegavanje i utaju doprinosa socijalnog osiguranja. S obzirom na trend starenja stanovništva, što rezultira većim udjelom omjerom umirovljenika u odnosu na zaposlene, sve većeg broja nezaposlenih, dugoročna održivost sustava socijalnog osiguranja neće biti moguća ako dodamo stopu izbjegavanja i utaje doprinosa. Iako postoje pozitivni pomaci, postavlja se pitanje kako će vlada riješiti neplaćanje doprinosa, kako će smanjiti količinu sive ekonomije, kako će urediti sustav prikupljanja tako da bude konkretan, održiv, funkcionalan. Isto tako će se istraživati i uspoređivati podaci o doprinosima u Hrvatskoj. Također će biti i osvrt na prošlost kada je Hrvatska bila u sastavu Jugoslavije, kakav je bio sustav prikupljanja doprinosa u usporedbi s sadašnjim.

1.3. Istraživačke hipoteze

H1. Razvijenost države utječe na razinu izbjegavanja plaćanja doprinosa socijalnog osiguranja

H2. Izbjegavanje plaćanja doprinosa socijalnog osiguranja je značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe koje su članice EU, od ostalih članica EU.

H2.1: Poznavanje ljudi koji rade, a ne prijavljuju dohodak je značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe koje su članice EU, od ostalih članica EU.

H2.2: Preferiranje neprijavljivanja dohotka radnika od strane poslodavaca je značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe koje su članice EU, od ostalih članica EU.

H2.3: Osobno naplaćivanje i neprijavljivanje rada (dohotka) je značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe koje su članice EU, od ostalih članica EU.

1.4. Ciljevi istraživanja

Na temelju prethodno navedenog problem i predmeta istraživanja, te iznesenih hipoteza, izvedeni je cilj istraživanja diplomskog rada. Cilj je utvrditi zašto dolazi do izbjegavanja plaćanja doprinosa, koji su utjecaji izbjegavanja i utaje na državne prihode i na sustav socijalnog osiguranja, te njegove održivosti, postoji li povezanost između izbjegavanja doprinosa i razvijenosti države, te razlika u izbjegavanju i utaji između zemalja srednje i istočne Europe (bivših tranzicijskih zemalja), te zemalja zapadne Europe. Nakon dobivenih rezultata istraživanja predložene su mjere koje se trebaju poduzeti u svrhu podobnijeg, discipliniranog sustava socijalnog osiguranja.

1.5. Metode istraživanja

Diplomski rad sastoji se od teorijskog i empirijskog dijela. Za teorijski dio rada, odnosno pri objašnjavanju odrednica socijalnih doprinosa, razvoj, načela, te načini financiranja. Isto tako, rad sadržava domaći sustav socijalnog osiguranja, načine utaje i izbjegavanja plaćanja doprinosa u svijetu i konkretno u Republici Hrvatskoj. Koriste se dostupni materijali u knjigama, znanstvenim i stručnim člancima i na internetu. Teorijski dio obrađivan je pomoću metoda analize, komparacije, sinteze, deskripcije, indukcije i dedukcije.

Kako bi se dokazale, odnosno odbacile postavljene hipoteze u empirijskom dijelu rada koriste se odgovarajući statistički testovi, donijeti su zaključci i predložene mjere za smanjenje utaje i izbjegavanja plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje.

1.6. Doprinos istraživanja

Svrha ovog istraživanja se bazira na analiziranju važnosti upravljanja sustavom socijalnog osiguranja, zbog visokog udjela koji doprinosi imaju u državnim prihodima. Učinkovit sustav socijalnog osiguranja čini bitan faktor za normalno funkcioniranju države, ne smije predstavljati teret, ali predstavlja velik izazov zbog količine utaje i izbjegavanja plaćanja doprinosa. U ovom istraživanju sam istaknuo načine na koje se očituje utaja i izbjegavanje, kakav je utjecaj navedenih radnji na sustav socijalnog osiguranja, te pokušao formirati okvirne mjere ili preporuke koje bi smanjile utaju i izbjegavanje plaćanja doprinosa.

1.7. Struktura diplomskog rada

Rad se sastoji od šest cjelina. U uvodnom dijelu definiran je problem i predmet istraživanja, postavljene istraživačke hipoteze, zatim ciljevi i metode istraživanja te prikazan doprinos samog rada i njegova struktura.

U drugom dijelu rada obrađena su teorijska gledišta i odrednice socijalnog osiguranja, dan je uvid u razvoj socijalnog osiguranja u svijetu, u načela i razloge uvođenja osiguranja. U ovom dijelu se navode razlozi uvođenja socijalnog osiguranja.

Treći dio odnosi se na sustave socijalnog osiguranja i financiranje socijalnog osiguranja.

U četvrtom dijelu prikazan je ukratko sustav doprinosa u Jugoslaviji. Nadalje, opisana je veličina i struktura prihoda od doprinosa u republici Hrvatskoj, dan je uvid u zavode socijalnog osiguranja u Hrvatskoj.

Peti dio se bavi utajom i izbjegavanjem plaćanja doprinosa sa teorijskog stajališta, prikazani su načini utaje i izbjegavanja u svijetu i u RH, te su izneseni prijedlozi za sprječavanje izbjegavanje i utaje doprinosa.

Šesti, empirijski dio rada u kojem su iznijeti podaci o utaji i izbjegavanju doprinosa socijalnog osiguranja, te rezultati istraživanja postavljenih hipoteza.

Na kraju rada iznijeti će se zaključak, koji će slijediti popis literature, popis tablica i grafikona, prilozi i sažetak na kraju.

2. ODREDNICE SUSTAVA SOCIJALNOG OSIGURANJA

Prema pojmu socijalnog osiguranja obuhvaćene su sve ponuđene, iako ne uvijek i sve korištene usluge javnih institucija koje se odnose na egzistencijalne rizike ljudi. To su prije svega, rizici koji imaju utjecaja na njihovu sposobnost privređivanja i radnu sposobnost, a time i na njihovu obvezu da pokrivaju troškove svoga života.[2] Sistem socijalnog osiguranja može se sagledati kao društveni ugovor među naraštajima Radno stanovništvo prihvaća odgovornost uzdržavanja sadašnjih umirovljenika uz pretpostavku da će oni biti uzdržavani od sljedećih naraštaja radnika. Isto tako ono sadrži paternalističku odliku društva kojom želi neodgovorne zaštiti.[3] Sustav socijalnog osiguranja se financira doprinosima koje plaća poslodavac što predstavljaju doprinose na osnovicu dohotka i koje plaća zaposlenik tzv. doprinosi iz osnovice dohotka.

Doprinosi za socijalno osiguranje su obvezna plaćanja isplaćene općoj državi koji omogućavaju pravo na primanje buduće socijalne koristi. Oni uključuju: koristi osiguranja za nezaposlene i dodataka, nesreća, ozljeda, beneficija za vrijeme bolesti, starosne, invalidske i obiteljske mirovine, naknada za obitelj, naknada za medicinske i bolničke troškove ili pružanja bolničkih ili zdravstvenih usluga. Mogu se ubirati od zaposlenika i poslodavaca. Takve isplate su obično namijenjene za financiranje socijalnih davanja i često se plaćaju onim institucijama opće države koje pružaju takve koristi. Ovaj indikator se odnosi na vladu u cjelini (svim razinama vlasti) i mjeri se u postocima od BDP- a i od ukupnih poreza.[4] Riječ je s jedne strane o pojmu koji za državu predstavlja vrstu namjenskih prihoda, koji se prikupljaju u izvanproračunskim fondovima, što je skupina državnih transakcija neuključene u državni proračun, čija je funkcija isplata naknada socijalnog osiguranja građanima. Uzmemo li za primjer porez na dohodak, za kojeg unaprijed ne znamo gdje će sredstva završiti u što utrošiti, mogu se koristiti za izgradnju cesta, plaće zaposlenih u javnoj upravi, itd., dok je s druge strane za doprinose unaprijed utvrđena namjena. Možemo pretpostaviti koliko je zapravo bitna uloga socijalnog osiguranja za društvo kada se prikuplja van državnog proračuna u neovisnim fondovima, iako neke države zbog različitog načina financiranja sredstva za

[2]Hedtkamp G., (1995): Socijalno osiguranje i prijelaz na tržišno gospodarstvo, str. 345.

[3]Musgrave R., Musgrave P., (1993): Javne financije u teoriji i praksi, str 214.-215.

[4]Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), http://www.oecd.org

socijalno osiguranje prikupljaju u državni proračun, o čemu će kasnije više biti riječ. S druge strane postoje drugačiji sustavi gdje se sredstva za financiranje socijalnog osiguranja prikupljaju preko poreza u državni proračun. Teoretski se razlikuju ova dva načina prikupljanja sredstava za financiranje sustava, iako često zna biti drugačije. Za primjer možemo uzeti kada se sustav socijalnih doprinosa nalazi u problemima za financiranje, država će zbog važnosti takvog sustava svejedno posegnuti za sredstvima koja su prikupljena preko standardnog oporezivanja. Država se upliće u sustave socijalnog osiguranja iz razloga što osiguranje temeljeno na tržišnom gospodarstvu, odnosno privatno osiguranje sa stajališta države kao cjeline može dovesti do ponude dobara koje je ispod optimalne razina za zadovoljavanje osiguranja egzistencije.[5]

2.1. Razvoj socijalnog sustava

Najranije javljanje sustava socijalnog osiguranja, odnosno jedne od njegovih komponenti, se dogodio SAD-u, prvi mirovinski fond iz 1875. na američkoj željeznici. Prvi državni mirovinski i invalidni sustav je uspostavio Otto von Bismarck u Njemačkoj 1889. godine, ne kako bi se poboljšali uvjeti rada, uvjeti za rad i položaj radnika, već zbog straha od jačanja radničkih organizacija (moguće prijetnje revolucijom), radi očuvanja postojećeg poretka i stvaranja ovisnosti i vezanosti radnika za državu.

Godine 1883. u Njemačkoj su uvedeni prvi oblici zdravstvenog osiguranja, kad su strukovni bolesnički fondovi (koji su osiguravali zaposlene) stavljeni pod upravljanje države. Do kraja 19. stoljeća takav model su slijedile i druge zemlje, kao npr. Austrija, Danska i Belgija, čije su vlade počele subvencionirati postojeće dobrovoljne fondove zdravstvenog osiguranja postojećih ili budućih članova. Iako je Velika Britanija početkom 20. stoljeća uvela naznake suvremenoga zdravstvenog osiguranja osiguravanjem pojedinih većih skupina stanovnika, Novi Zeland je prva zemlja koja je od 1930-ih godina ostvarivala opću zdravstvenu zaštitu. U svijetu danas gotovo ne postoje dva istovjetna organizacijska modela zdravstvene zaštite. Postoje javno organizirani sustavi zdravstvene zaštite (npr. u Velikoj Britaniji), zavodi za zdravstveno osiguranje (npr. u Njemačkoj), javno upravljani sustav osiguranja i pružanje

[5]Jeličić, B. (1997): Javne financije, Zagreb, Informator, str. 317., prema: Nowotny E., Der öffentliche sektor, Springer, Berlin i dr., 1991.

usluga u privatnom sektoru (npr. u Švicarskoj) te javno financirani sustavi osiguranja za pojedine skupine stanovništva (npr. u SAD-u).[6]

Sustav socijalnog osiguranja svake države je specifičan, svaki ima svoje posebnosti. U svijetu razlikujemo dva temeljna pristupa:

- Bismarckov model – karakterističan za kontinentalnu Europu. Financiranje u ovom modelu je temeljeno na stopi doprinosa koje plaćaju poslodavci i zaposleni. Tripartitno je, što znači da se sastojalo od mirovinskog, zdravstvenog i za slučaj nezaposlenosti. Prikupljaju se u zasebne fondove koji su pod državnim nadzorom. Ti fondovi sami određuju stope doprinosa za zdravstveno osiguranje, opredjeljuju prava osiguranim osobama u odnosu na zdravstvene usluge i novčana primanja. Ovim pristupom je osigurana nezavisnost fondova od državnog proračuna.

- Beveridgeov model – stupa na snagu 1942. u Engleskoj. Predložio ga je lord William Beveridge. Za razliku od prethodnog ovaj model postiže potpunu raspodjelu i izjednačavanje sredstava, koje se vrši preko oporezivanja. Država ima ulogu vođenja i kontroliranja.

U Hrvatskoj je 1992. godine uspostavljeno obvezno mirovinsko osiguranje. Kada se Bismarckov model pojavio u Njemačkoj, počeo se širiti kontinentalnom Europom, dolazeći do Austrije, odnosno Hrvatske koja je tada bila u sklopu Austro-Ugarske. Nakon raspada Austro-Ugarske, nastupanjem Prvog svjetskog rata, uveden je Zakon o socijalnom osiguranju radnika ali se nije primjenjivao sve do 1937. Tim zakonom propisano je jedinstveno obvezno osiguranje radnika od glavnih socijalnih rizika (bolest, starost, nesreća na poslu) osim rizika nezaposlenosti. Treba podsjetiti da rizik nezaposlenosti, zbog svoje specifične prirode, u to vrijeme nije bio pokriven obveznim osiguranjem u većini zapadnih zemalja. Obvezno osiguranje u mnogima od njih uvedeno je tek nakon Drugog svjetskog rata.[7] Također treba podsjetiti da je tada dobna granica za starosnu mirovnu muškaraca bila 70, a žena 65 godina. Korjenita promjena se događa nakon Drugog svjetskog rata, kada se dobna granica za starosnu mirovinu smanjuje, 55 za muškarce, 50 za žene.

[6]Bejaković, P.,: Sustavi socijalnog osiguranja i skrbi, str 93.

[7]Puljiz, V. (2007): Hrvatski mirovinski sustav: korijeni, evolucija i perspektive, str.167.

2.2. Načela socijalnog osiguranja

Kada govorimo o socijalnom osiguranju postoje osnovna načela koja su urođena u svim granama socijalnog osiguranja i posebna načela koja se ne odnose na sve grane, već samo na pojedine. Posebna načela nam omogućuju da uočimo razlike između vrsta socijalnog osiguranja:[8]

- Načelo obveznosti – ovisi o broju kategorija osoba koje su obuhvaćene obveznim vrstama socijalnog osiguranja, upravljanim pravnim normama. Kategorije osoba su pravnim propisima obilježene kao osiguranici, stoga njihove obveze uplate doprinosa za socijalno osiguranje nastaju ovisno kojoj kategoriji pripadaju, odnosno koju vrstu obveznog socijalnog osiguranja imaju.

- Načelo dobrovoljnosti – odnosi se osobe koje su obuhvaćene obveznim socijalnim osiguranjem. Oni se mogu dobrovoljnim načinima dodatno osigurati, mogu osigurati sebi i članovima svoje obitelji veća prava od onih koje imaju prema načelu obveznosti. Načelo dobrovoljnosti se može uzeti kao nadopuna načelu obveznosti.

- Načelo uzajamnosti i solidarnosti – dva pojma koja je teško razdvojiti kada ih promatramo u pogledu načela, stoga se skupa proučavaju. Svaki osiguranik ima određeni minimum prava. Uzajamnost predstavlja proporcionalnost između obveza, odnosno doprinosa koja osiguranik plaća i prava koja na temelju plaćenih obveza dobiva. Načelo solidarnosti se odnosi na prava koja osiguranik može iskoristiti iako je platio nedovoljan iznos obveza. Načelo solidarnosti se može objasniti u situaciji kada je osoba npr. tek ušla u radni odnos i zadobila neku ozljedu ili bolest. Ta osoba će ostvariti puna prava zdravstvenog osiguranja, veća nego iznosi njegov dotadašnji doprinos.

- Načelo neotuđivosti i neovisnosti prava – ovo načelo govori da su prava socijalnog osiguranja osobna i kao takva se ne mogu nasljeđivati. Jedino što se mogu naslijediti su dospjele, a neisplaćene obveze osiguratelja što je slučaj s mirovinama. Prava koja imaju osigurane osobe su prava određene namjene, pa se ne mogu otuđivati i nasljeđivati.

[8]Sekulić J.,: Načela socijalnog osiguranja

- Načelo jedinstvenosti – posebno načelo koje govori da su prava jedinstvena za osiguranike koji pripadaju istoj kategoriji, istoj rizičnoj skupini i koji ispunjavaju iste uvjete.

- Načelo zakonitosti – postoje posebna načela koja su karakteristična za svaka vrsta socijalnog osiguranja, što naglašava njihovu specifičnost.

Dodatna načela:[9]

- Načelo skrbi – korisnik skrbi može dokazati da se nalazi u okolnostima u kojim mu je potrebna tuđa pomoć kako bi mogao podmirivati osnovne životne troškove. Pojedinac prima ovakav oblik pomoći kada se dokaže da nema drugih mogućnosti, odnosno kada nema opcije ili su opcije iscrpljene od strane korisnikove obitelji i njega/nje samog.

- Načelo osiguranja – u osnovi znači da kod socijalnog osiguranja nema ekvivalencije između usluge i protunaknade jer iako novčani iznosi i usluge koji se isplaćuju korisnicima djelomično ovise o uplatama doprinosa ali ne i o njihovom materijalnom položaju. Stoga primatelj osiguranja ostvaruje usluge odnosno novčane iznose koji su utvrđeni u fiksnim iznosima i prima ih kada je nastupila situacija za koju je primanje usluge, odnosno isplata predviđena. Primjenjuje se kod privatnog i socijalnog osiguranja.

- Načelo ponude – se odnosi na pravo pojedinca da od države potražuje zakonom utvrđena primanja, ali uz izostanak obveza da za to plaća doprinose. U slučaju ovog načela potpuno je napušteno načelo samopomoći.

2.3. Razlozi uvođenja socijalnog osiguranja

Sustavi socijalnog osiguranja uvelike poboljšavaju socijalnu sliku društva. Uvođenje takvih sustava može se opravdati kao želja za osiguravanjem socijalne sigurnosti pojedinca u razdobljima kada je prekinut redoviti dohodak, odnosno u slučajevima kada su ugrožene

[9]Jeličić, B. (1997): Javne financije, Zagreb, Informator, str. 318-319.

osnovne životne potrebe pojedinca. Njihova funkcionalnost osigurava zakonsku i institucionalnu zaštitu slabih i nemoćnih, osiguranje za vrijeme trajanja bolesti i nemoći, smanjenje siromaštva, preraspodjelu dohotka. Postoje četiri sustava: mirovinsko i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje, prava za vrijeme nezaposlenosti i socijalna skrb. Iz svakog se mogu izvesti osnovni ciljevi:[10]

- pružanje materijalne sigurnosti nakon izlaska iz razdoblja rada, invalidnosti;
- ostvarivanje sustavnih i učinkovitih oblika zbrinjavanja fizičkih osoba u uvjetima bolesti;
- osiguravanje određene razine materijalne sigurnosti ukoliko je osoba nezaposlena;
- ublažavanje siromaštva.

Ovisno o kojem je osiguranom riziku riječ socijalne doprinose moguće je promatrati kao doprinose za npr. slučaj trudnoće, odlaska u mirovinu, invalidnosti, nesreće na radnom mjestu, nezaposlenosti, bolesti, prestanka radnog odnosa i sl. Svima je njima zajedničko sljedeće:[11] [12]

- plaćanje doprinosa je obvezatno, utvrđuje se pravnim propisima i njihovo neplaćanje povlači za sobom pravo države da posegne za prisilnim mehanizmima naplate;
- pravo i iznosi naknada zbog nastupa osiguranog slučaja u uskoj su vezi s prijašnjim uplaćenim doprinosima zaposlenih;
- plaćanje naknade počinje u trenutku nastupa osiguranog slučaja (bolesti, gubitka radnog mjesta, odlaska u mirovinu i sl.);

[10]Bajo A., : Sustavi socijalnog osiguranja, http://web.efzg.hr/dok/FIN/abajo/6.%20Socijalno%20osiguranje.pdf

[11]Mijatović N., (2006): Sustav socijalnog osiguranja i problemi njegova financiranja, str. 1613.prema: Rosen, Harvey, (1999): Javne financije (5. izdanje), Institut za javne financije, Zagreb

[12]Mijatović N., (2006): Sustav socijalnog osiguranja i problemi njegova financiranja, str. 1613.prema:Zimmermann, Horst / Henke, Klaus-Dirke (2001), Finanzwissenschaft (8. Auflage), Verlag Franz Vahlen, München

- visina naknade ne ovisi o financijskim mogućnostima osiguranika niti o njegovim eventualnim financijskim poteškoćama, tj. za isplatu naknade mjerodavan je isključivo nastup osiguranog slučaja;
- terete ograničen broj osiguranika;
- utječu na preraspodjelu dohotka;
- osnovica za plaćanje doprinosa je dohodak;

S druge strane rashodi socijalnog osiguranja nastaju prilikom financijskih usluga i usluga u naturi koje učine socijalne institucije s ciljem poboljšanja blagostanja pojedinaca u određenim, životno otežavajućim okolnostima (starost, nezaposlenost, itd.).

3. SUSTAVI SOCIJALNOG OSIGURANJA

Socijalno osiguranje je javna institucija kojoj je cilj da osigura određeni stupanj socijalne sigurnosti pojedincima, skupinama ili ukupnom stanovništvu, pri čemu se u obzir uzima ekonomska snaga kao i specifične ekonomske, financijske i socijalne situacije.[13]

3.1. Mirovinsko osiguranje

Mirovinski sustav je jedan od najvažnijih segmenata sustava socijalne skrbi. Sustav skup pravnih normi, financijskih i institucionalnih aranžmana kojima se regulira osiguranje od rizika starosti, invalidnosti i gubitka hranitelja.[14] Mirovinsko osiguranje okvirno pokriva tri glavna rizika: starost, odnosno period u kojem se pojedinac nađe nakon razdoblja rada, nesposobnost ostvarivanja dohotka (invalidnost), skrb o osobama koje ostanu nakon smrti osiguranika.

Godine 2002. uveden je trodijelni mirovinski sustav i kapitalni oblik financiranja mirovina. Uz obvezno mirovinsko osiguranje na temelju međugeneracijske solidarnosti uvedeno je obvezno i dobrovoljno mirovinsko osiguranje na temelju individualne kapitalizirane štednje, koje u različitim oblicima i opseg postoji u svim razvijenim državama.[15]

Osiguranik može birati između javnog i privatnog mirovinskog osiguranja. Jedno i drugo pružaju osiguraniku u osnovi isto ali uz određene razlike. Kod privatnog osiguranja je prisutna uža povezanost uplaćenih doprinosa osiguranika, njegova rizika i usluga osiguranja. Osiguranik od privatnog osiguravatelja od kojeg je kupio privatno osiguranje, nakon proteka određenog vremena (npr. navršene 65. godine života), dobiva mjesečnu rentu koju načelno predstavljaju uplaćeni doprinosi uvećani za kamate. To kod javnog mirovinskog osiguranja

[13]Jeličić, B., (1997): Javne financije, Zagreb, Informator, str. 317., prema. Wittman W, Finanzwissenschaft, III.

[14]Puljiz, V. (2007): Hrvatski mirovinski sustav: korijeni, evolucija i perspektive, str.164.

[15]Marušić Lj., Škember A., (2008): Socijalni i gospodarski aspekti uvođenja obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje, str. 344.

nije slučaj. Ono jamči zaštitu osiguranja i preuzima na sebe ulogu dodatne raspodjele dohotka.[16]

Kod sustava javnog mirovinskog osiguranja, osiguranik plaća doprinose, čija veličina ovisi o visini ostvarenog dohotka osiguranika. Država u slučaju manjka sredstava za financiranje osiguranja, poseže za sredstvima iz državnog proračuna. Takav slučaj imamo kod javnog mirovinskog osiguranja, jer se temelji na međugeneracijskoj solidarnosti. Doprinosi koji su prikupljeni od trenutno zaposlenih osiguranika se koriste za osiguranike koji su umirovljeni. Problem nastaje kada država zbog nedostatka sredstava krpa sustav mirovinskog osiguranja iz državnog proračuna zbog manjka zaaposlenih, prevelikog udjela starijeg stanovništva, odnosno stanovništva koje je u mirovini u odnosu na zaposlenu populaciju. Ovo predstavlja velik problem u financiranju javnog mirovinskog osiguranja i povlači pitanje održivosti ovakvog sustava, odnosno njegovog financiranja.

Postoje neki prijedlozi za rješenje ovakvih zahtjeva. Jedan od njih je da javnim mirovinskim osiguranjem umirovljenicima bude osigurana osnovna razina skrbi, dok bi se viša razina zbrinjavanja vršila preko privatnog mirovinskog osiguranja. Drugi nalaže povećanje dobi umirovljenja, čega smo svjedoci. Pristaše povećanja starosne granice umirovljenja predlažu da osobe koje ne mogu zbog svojih godina više raditi i moraju ići u mirovinu, zatraže invalidsko umirovljenje. Iako bi povećanje dobi smanjilo mirovinu tim ljudima, postoji mogućnost primanja zaštitnog dodatka.[17]

Postoji još metoda kao npr. povećanje stopa doprinosa, smanjenje razine i vrijednosti usluge, prebacivanje na sustav kapitalne štednje. Prebacivanje na sustav kapitalne štednje može biti i djelomično, za primjer možemo uzeti II. stup obveznog mirovinskog osiguranja, kojem se može dati veći udio od I. stupa.

Osim navedenih problema financiranja, postoje mnogi načini izbjegavanja i utaje doprinosa socijalnog osiguranja, koji uvelike otežavaju financiranje mirovinskog sustava.

Privatno mirovinsko osiguranje se financira na temelju kapitalizirane štednje, gdje uplaćeni doprinosi služe kao osnovni kapital koji se na temelju kamata umnožava dok perioda kada prestaje uplaćivanje tih doprinosa, odnosno kada pojedinac poprima status umirovljenika.

[16]Mijatović N., (2006): Sustav socijalnog osiguranja i problemi njegova financiranja, str. 1615.

[17]Stiglitz J. E., (2013): Ekonomija javnog sektora, str. 380. – 381.

Osnovni prigovor koji se izriče javnom mirovinskog osiguranju jest da ono negativno utječe na štednju pojedinaca, budući da pojedincima djelomično uklanja brigu za njihovu samostalnu skrb o starosti jer tu skrb na sebe preuzima država. Posljedica smanjene štednje jest smanjenje osnovnog kapitala, što dalje negativno utječe na produktivnost države te se buduće generacije stoga dovode u nepovoljniji položaj. Daljnji prigovor koji se izriče javnom mirovinskom osiguranju jest taj da ono utječe na ponudu rada na tržištu - pojedincima daje poticaj za raniji odlazak u mirovinu neovisno o njihovim željama i sposobnosti za rad.[18]

3.1.1. Sustav međugeneracijske solidarnosti

Kao što je već spomenuto generacijska ili međugeneracijska solidarnost je metoda financiranja mirovinskog osiguranja na način da se doprinosi koji su prikupljeni od trenutno zaposlenih osiguranika koriste za osiguranike koji su umirovljeni.

Reforma obveznoga mirovinskog osiguranja na temelju međugeneracijske solidarnosti u Republici Hrvatskoj je počela 1. siječnja 1999. promjenom parametara vezanih uz ostvarivanje i određivanje mirovina. Povećane su dobne granice za starosnu i prijevremenu starosnu mirovinu, uvođenjem bodovne formule ojačana je međuovisnost između dužine staža, visine plaća i visine mirovine, uvedeno je trajno i veće smanjenje prijevremene starosne mirovine, a umjesto usklađivanja mirovina prema plaćama, uvedeno je usklađivanje prema plaćama i potrošačkim cijenama u omjeru 50:50.[19] Iako je došlo do navedenih promjena sustav je zadržao temeljne značajke kao što su uzajamnost, unutargeneracijska i međugeneracijska solidarnost, te financiranje na tekućoj pay-as-you-go osnovi.

Mirovine iz prvog stupa određuju se prema načelu definiranih davanja, prema kojem visina mirovine ne ovisi izravno o visini uplaćenih doprinosa, već se računa primjenom zakonom propisane formule. U I. stupu izražena je međuovisnost dužine staža, visine plaća i visine mirovine, te solidarnost i socijalna preraspodjela u korist osiguranika s nižim mirovinama

[18]Mijatović N., (2006): Sustav socijalnog osiguranja i problemi njegova financiranja, str. 1616.

[19]Marušić Lj., Škember A., (2008): Socijalni i gospodarski aspekti uvođenja obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje, str. 356.

putem najniže i najviše mirovine, kao i solidarnost prema osiguranicima koji zbog invalidnosti ili smrti nisu odradili cijeli radni vijek.[20]

Sustav kapitalizirane štednje prvi stup mirovinskog osiguranja pretvara iz općeg sustava socijalne sigurnosti za rizike starosti, invalidnosti i smrti, u osiguranje samo osnovne razine socijalne sigurnosti u slučaju nastupa navedenih rizika s izraženom redistribucijom od osiguranika s višim plaćama prema osiguranicima s nižim plaćama.

3.1.2. Sustav kapitalizirane štednje[21]

Financiranje sustava mirovinskog osiguranja preko kapitalizirane štednje se odnosi na drugi i treći stup mirovinskog osiguranja. Ovakav princip mirovinskog osiguranja potaknula je Svjetska banka u Republici Hrvatskoj i drugim tranzicijskim skupa s latinoameričkom zemljama. U Hrvatskoj je uveden 2002. kada su sve osobe tada mlađe od 40 godina morale uplaćivati doprinose preko kapitalizirane štednje dok je druga skupina imala pravo biranja. Drugi stup kapitalizirane štednje je obvezan, treći je dobrovoljan.

Mirovine kapitalizirane štednje se određuju prema načelu definiranih doprinosa, što znači da su definirani doprinosi osiguranja ali ne i iznos mirovina. Iznos izravno ovisi o visini uplaćenih doprinosa i parametrima specifičnim za kapitalizirano mirovinsko osiguranje, kao što je prinos mirovinskog fonda, dobi osiguranika i drugim parametrima putem kojih se uspostavlja ravnoteža između visine mirovinske štednje i očekivanih troškova isplate mirovine. Ovakvom vrstom osiguranja sav rizik snosi osiguranik, jer visina mirovine ovisi osim o visini uplaćenih doprinosa i o kretanjima na tržištu kapitala.

Nadalje, uvođenjem II. stupa nastaje tranzicijski trošak, koji predstavlja dugoročni trošak države vezan uz podmirivanje manjka prihoda u I., stupu koji nastaje zbog uplate doprinosa u II stup. Tranzicijski trošak trenutno iznosi oko 1,5% BDP-a godišnje, a zbog povećanja broja osiguranika 2. stupa postupno će se povećavati na oko 1,7% BDP-a do 2020. godine. Nakon toga, tranzicijski trošak će se početi smanjivati zbog smanjivanja broja korisnika mirovina

[20]Marušić Lj.,: Utjecaj mirovinskog osiguranja na socijalnu sigurnost umirovljenika, str. 39. – 40.

[21]Marušić Lj., Škember A., (2008): Socijalni i gospodarski aspekti uvođenja obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje, str. 345.

ostvarenih samo u I. stupu, te vezano na činjenicu da će osiguranici 2. stupa, u sve većem broju ostvarivati manju, mirovinu u 1. stupa sustava generacijske solidarnosti. Posljedično će se za državu smanjivati trošak isplate mirovina i manjak u I. stupu uzrokovan uvođenjem II. stupa mirovinskog osiguranja.[22]

3.2. Zdravstveno osiguranje

Zdravstveno osiguranje je vrsta osiguranja u kojemu osiguravatelj, koji može biti privatna ili javna organizacija plaća osiguraniku troškove liječenja i lijekove u slučaju njegove bolesti ili nesreće. Drugi je po veličini socijalni sustav u državi. Njime se osigurava zdravstvena skrb gotovo cijelog stanovništva, počevši od aktivnih osiguranika, umirovljenika, nezaposlenih koji su prijavljeni na Zavodu za zapošljavanje te članova njihovih obitelji. Pod aktivnim osiguranicima se vode osobe koje su zaposlene kod pravnih i fizičkih osoba, poljoprivrednici kojima je to stalno zanimanje i koji nisu osigurani po nekoj osnovi. Osim zdravstvenih usluga korisnicima zdravstvenog osiguranja se osiguravaju i naknade u slučaju bolesti, rodiljskog i dopunskog rodiljskog dopusta, kao i neki drugi oblici naknada.[23]

Bolest je jedan od glavnih životnih, ali i socijalnih rizika, prioritet područja medicinske intervencije, područje posebne socijalne brige države. Javno-državna dimenzija zdravstvenih sustava proizlazi iz pitanja kako na najučinkovitiji način organizirati i financirati zdravstvenu zaštitu.[24] Uz rizik bolesti koji predstavlja glavni razlog postojanja zdravstvenog osiguranja, usko je povezan i rizik starosti zbog veće potražnje za zdravstvenim uslugama u starijoj dobi, jer stariji češće obolijevaju stoga su i troškovi koji nastaju u starijoj dobi viši.

U okviru zdravstvenog osiguranja osigurani slučaj ima jače izražene subjektivne elemente negoli je to slučaj u mirovinskom osiguranju. Pojedinci se mogu kod objektivno istog stanja osjećati različito. Ovisno o pojedincu, npr. netko kod iste situacije ili bolesti se može osjećati

[22]Strategija razvitka Republike Hrvatske »Hrvatska u 21. stoljeću« - Strategija razvitka mirovinskog sustava i sustava socijalne skrbi, http://zakon.poslovna.hr/public/strategija-razvitka-republike-hrvatske-%C2%ABhrvatska-u-21.-stoljecu%C2%BB---strategija-razvitka-mirovinskog-sustava-i-sustava-socijalne-skrbi/185969/zakoni.aspx

[23]Jurković P., (2002): Javne financije, str. 294. – 295.

[24]Zrinščak, S., (1999): Sustavi zdravstvene politike u svijetu: osnovna obilježja i aktualni procesi, str. 3.

zdravo, dok se netko drugi prilikom iste „bolesti“ može osjećati bolesno i potražiti medicinsku skrb. Različito shvaćanje jednog te istog zdravstvenog stanja, prema tome, nije ograničeno samo na usko određene psihosomatske probleme, već se u većoj ili manjoj mjeri nalazi u svim zdravstvenim slučajevima. Također je subjektivno određena i visina usluga osiguranja. Isto zdravstveno stanje može, može imati potpuno različite zdravstvene troškove, pri čemu se ono u bitnome naslanja na mišljenje i interese ponuđača zdravstvenih usluga.[25]
Financiranje sustava zdravstvenog osiguranja je slično kao i kod mirovinskog. Zdravstveno se kao što je slučaj kod mirovinskog financira preko doprinosa i prilikom podmirivanja zdravstvenih troškova se koristi sistem međugeneracijske solidarnosti. Stoga postoji isti problem s trendom starenja stanovništva, jer sve je više starijih, umirovljenih osoba kod kojih su veće potrebe za zdravstvenom skrbi. Nije naglašeno kao kod mirovinskog osiguranja, jer nakon što osoba ode u mirovinu, postoji obveza isplate mirovine na mjesečnoj bazi, dok kod zdravstvenog ne postoji takva konstantna potreba pružanja zdravstvenih usluga. Dodatan problem predstavljaju osobe koje u potpunosti i djelomično rade na crno, te pritom otežavaju financiranje zdravstvenog sustava koji se financira javnim davanjima iz dohotka.

3.3. Socijalna politika za nezaposlene

Nezaposlenost se može definirati kao stanje neaktivnosti stanovništva, smatra se kao posljedica nefunkcionalnosti tržišta rada, te se javlja neovisno o ponašanju pojedinca. Osoba se u teoriji smatra nezaposlenom i može primati usluge iz osiguranja za nezaposlene ako nema plaćen rad, ako je osoba spremna raditi i ako se nastoji zaposliti, odnosno traži posao u periodu kada nije u radnom odnosu. Osiguranje od nezaposlenosti se javlja kao posljednje od četiri sustava socijalnog osiguranja. Razlozi su sljedeći:[26]

- nezaposlenost je najmanje predvidiva ako je usporedimo s ostalim sustavima;
- više faktora može uzrokovati nezaposlenost kao npr. nepovoljna stanja u određenim industrijama, loša opće ekonomsko stanje, individualno ponašanje pojedinca, itd.;
- osiguranje od nezaposlenosti nije od istog interesa za sve radnike, jer neki imaju slabiji položaj na tržištu rada koji im smanjuju mogućnost zapošljavanja i povećavaju

[25]Mijatović N., (2006): Sustav socijalnog osiguranja i problemi njegova financiranja, str. 1620.- 1622.

[26] Puljiz V., Bežovan G., Šućur Z., Zrinščak S.(2000): Sustavi socijalne politike, str. 90. - 91.

mogućnost otpuštanja kao npr. kvalificiranost spol, dob, nacionalnost, itd., od kojih su neki primjer diskriminacije.

Četiri su osnovna obilježja prema kojima je moguće razlikovati sustave osiguranja nezaposlenih:[27]

- Izdašnost – se iskazuje kroz visinu naknade i ovisi o iznosu prethode plaće osiguranika te dužini plaćanja naknada. Trajanje naknade je ograničeno na određeni broj tjedana i mjeseci;
- Kontrola – se ostvaruje definiranjem uvjeta primanja naknade, dužinom razdoblja čekanja na početak primanja naknade i diskvalifikacijskim razdobljem;
- Utjecaj države – određen je samim tipom osiguranja nezaposlenih, bilo to obvezno ili dobrovoljno. Također se razlikuju tipovi financiranja kao npr. zaposlenik, poslodavac, država ili kombinacija navedenog;
- Vertikalna distribucija – na koji se način prikupljeni doprinosi kroz naknade raspodjeljuju osiguranicima s obzirom na njihov socijalni status tj. plaću koju su kao zaposleni primali.

Situacija u Hrvatskoj kada pričamo o zapošljavanju je već dugo vrijeme jako loša, zbog velikog broja nezaposlenih, koji opterećuju državu ne samo preko sustava socijalnog osiguranja nezaposlenih, već i preko ostalih sustava. Taj broj nezaposlenih nije realan, jer postoji velik dio ljudi koji su prijavljeni kao nezaposleni ali su zaposleni u području sive ekonomije, što stvara velik problem financiranja sustava socijalnog osiguranja, o čemu će opsežnije biti riječ u nastavku rada.

3.4. Socijalna skrb

Socijalna pomoć je u sklopu socijalnog osiguranja kako bi se pomoglo siromašnima, čiji se broj danas povećava, od kojih je sve više djece i odraslih osoba u radnoj dobi, kao i odraslih osoba koje rade i primaju socijalnu pomoć. Glavni uzroci povećanja su poteškoće u

[27] Puljiz V., Bežovan G., Šućur Z., Zrinščak S.(2000): Sustavi socijalne politike, str. 97. - 99.

financiranju sustava socijalnog osiguranja, masovna nezaposlenost, dugotrajna nezaposlenost, promjene na tržištu rada, te raspad tradicionalnih mreža kao što je obitelj. Naknadama u novcu i naravi država provodi politiku socijalne skrbi. Oblici socijalne pomoću su novac, konkretna materijalna dobra, savjeti i usluge. Dva elementa definiraju socijalno osiguranje; skup točno utvrđenih pokrivenih rizika (starost, bolest, nezaposlenost, materinstvo, nesreće na radu, invalidnost, obiteljski izdaci), te uplaćivanje doprinosa.

Svi moderni sustavi socijalne sigurnosti počivaju na tri stupa, za koja su vezana tri tipa naknada:[28]

- Prvi stup čine naknade socijalnog osiguranja – naknade koje se dodjeljuju ovisno o zaposleničkom statusu i uplaćenim doprinosima, a pokrivaju točno definirane rizične okolnosti (starost, invalidnost).
- Drugi stup uključuje univerzalne naknade – financiraju se iz poreza i dodjeljuju se svim građanima koji se nalaze unutar određene kategorije, nisu vezane ni za zaposlenički status niti za dohodak (dječje ili obiteljske naknade).
- Treći stup čine naknade socijalne pomoći koje se temelje na provjeri dohotka i/ili ukupne imovine – financiraju se iz poreza, s tim da pravo na ove naknade ovisi o raspoloživim resursima, ali se mogu koristiti i drugi kriteriji.

Koja je granica siromaštva za zadovoljavanje primanja usluga socijalne pomoći ovisi o državi koja se promatra. U Hrvatskoj postoje tri metode koje mogu odgovoriti na to pitanje. Prvi pokazatelj ili metoda koji je ujedno i najvažniji jest tzv. socijalni minimum, čija se visina određuje prema broju i dobi članova kućanstva. Treba se utvrditi iznos sredstava prvom članu kućanstva, nakon čega se utvrđuju sredstva za ostale članove u postotku od tog iznosa. Socijalni minimum izračunat na ovaj način služi kao cenzus prihoda za ostvarivanje prava za naknadu za socijalni minimum, te određuje visinu prihoda na koje socijalno ugroženo kućanstvo ima pravo. Drugi pokazatelj je tzv. egzistencijalni minimum, koji predstavlja protuvrijednost minimalne potrošnje četveročlane obitelji. Treća metoda izračuna granice siromaštva je medijalni dohodak koji se računa tako da se iznos prosječne plaće 1,7 zaposlenih članova obitelji uveća za 20% i uzmu tri petine tog iznosa.[29]

[28]ŠućurZ., (1998): Sustavi socijalne pomoći: povijest, obilježja i modeli, str. 248. – 249.

[29]Jurković P., (2002): Javne financije, str. 294. – 297.

3.5. Financiranje socijalnog osiguranja

Od početaka sustava socijalnog osiguranja postoje poteškoće s financiranjem. Gospodarsko stanje u državi utječe na tržište rada, potražnju za radom, uplaćenim doprinosima kojima se financira socijalno osiguranje. Recimo da je tržište neke zemlje u recesiji neko vrijeme. Za očekivati je da će stopa zaposlenosti opadati, smanjujući financiranje sustava socijalnog osiguranja. Budući da je priljev prihoda nedovoljan za pokrivanje cijelog socijalnog sustava, država uglavnom poseže za sredstvima iz proračuna, koji nisu namijenjeni za takvu svrhu, što riješi problem financiranja, ali kratkoročno. Problem se potencira kada se sustav socijalnog osiguranja koje pripada tržištu koje je u recesiji dulje razdoblje, sanira na prethodno navedeni način. Trend koji nikako ne pomaže u smanjenju poteškoća s financiranjem je starenje stanovništva, odnosno povećanje odnosa starijih osoba koje više koriste sustave socijalnog osiguranja, u odnosu na one koji financiraju socijalno osiguranje. Zbog tog sve nepovoljnijeg odnosa radno aktivnog stanovništva i korisnika socijalnog osiguranja te porasta broja i razine socijalnih usluga, u suvremenim se državama govori o tzv. krizi socijalnog osiguranja, koja se pokušava riješiti: većim sudjelovanjem osiguranika u podmirenju troškova socijalnih usluga, učinkovitijim trošenjem sredstava namijenjenih financiranju socijalnih rashoda, rezanjem pojedinih socijalnih prava, značajnim promjenama sustava mirovinskog osiguranja. Najveći izazov predstavlja uspostavljanje efikasnog financiranja sustava mirovinskog osiguranja.

Financiranje socijalnog osiguranja načelno se može provesti na tri načina:[30]

- Porezima. Neovisno o individualnom riziku i posljedično individualnom doprinosu, troškovi socijalnog osiguranja se mogu pokrivati općenitim javnim prihodima, osobito porezima. Prilikom uporabe takvog financiranja troškovi socijalnog osiguranja se uključuju u opći proračun države. Institucionalno odvojeni proračuni države i tijela socijalnog osiguranja u tom slučaju ne mogu se iz tehničkih i organizacijskih razloga opravdati, što je samo po sebi razumljivo u slučaju odvojenog financiranja socijalnog osiguranja doprinosima. Financiranje socijalnih izdataka poreznim prihodima državnog proračuna - u obliku dodataka ili naknada - najčešće seobavlja doznakom tih

[30]Mijatović N., (2006): Sustav socijalnog osiguranja i problemi njegova financiranja, str. 1632. - 1633., prema: Zimmermann, Horst / Henke, Klaus-Dirk, Finanzwissenschaft (8. Aufl age), Verlag FranzVahlen, Munchen, 2001.

sredstava proračunima tijela socijalnih osiguranjau slučajevima kada tim tijelima nedostaju redovita sredstva.

- Premijama osiguranja. Metoda koja se najčešće koristi u slučajevima privatnog osiguranja. Financira se uplaćenim premijama osiguranja visina kojih ovisi o vjerojatnosti nastanka osiguranog rizika. Načelo ekvivalencije se koristi pri pokrivanju individualnih rizika, odnosno premija koji plaća osiguranik mora odgovarati očekivanoj vrijednosti usluga učinjenih individualnom osiguraniku.
- Doprinosima socijalnog osiguranja. Osnovicu za ubiranje doprinosa čini ostvareni bruto dohodak osiguranika. Doprinosi socijalnog osiguranjakojih visina ovisi o visini dohotka ne mogu se a priori razvrstati ni podnačelo ekvivalencije ni pod načelo gospodarske sposobnosti. Ne pripada načelu ekvivalencije iz razloga što se visina doprinosa ravna prema visini dohotka, a ne premabvisini individualnog rizika. S druge strane, riječ je o namjenskim davanjima koja se (za razliku od ostalih javnih davanja) ubiru od točno određene grupe stanovništva i upotrebljavaju se za točno određene rashode. Uobičajena je praksa kod većine država koje koriste sustav doprinosa pri financiranju socijalnog osiguranja, imati odvojene fondove namijenjene pokrivanju socijalnih rizika.

Financiranje doprinosima može se vršiti preko sustava međugeneracijske solidarnosti, gdje zaposleni brinu o starijim generacijama i načinom kapitalizirane štednje, u kojem slučaju pojedinac, sam ulaže i brine o stvaranju kapitala za socijalno osiguranje.

4. SUSTAV DOPRINOSA SOCIJALNOG OSIGURANJA

4.1. Sustav doprinosa socijalnog osiguranja u Jugoslaviji[31]

U bivšoj državi sustav socijalnih davanja se nije tretirao drugačije od poreza, tadašnji zakonodavni sustav ih je poistovjećivao s porezima ali uz stav da doprinosi imaju karakteristiku kompenzacije s direktnom koristi, što i jest slučaj. Treba napomenuti da je porezna administracija bila decentralizirana i imala visoku autonomiju u ubiranju direktnih poreza, dok su indirektni porezi, koji su imali veću važnost bili centralizirani, na nivou cijele Jugoslavije. Isto tako prikupljanje socijalnih doprinosa je bilo čvrsto centralizirano preko sistema plaćanja zvanog Služba društvenog knjigovodstva (SDK). Za vrijeme trajanje države dogodio se niz reformi sustava socijalnog osiguranja kojima su se mijenjale stope doprinosa. Od 1978. kada su doprinosi za socijalna osiguranja ukupno iznosili 41,8% ukupnih prihoda, uslijedio je opadajući period opadanja. Godine 1984. udio doprinosa od socijalnog osiguranja u ukupnim prihodima države je iznosio 36,2%. Sustav socijalnih doprinosa, njihovo prikupljanje je bilo organizirano na takav način da nije postojao motiv ili je bio vrlo nizak za izbjegavanje i utaju doprinosa jer su sva poduzeća bila državna. Sve transakcije vezane za poreze i doprinose su se vršile preko državne banke, koje je kontrolirao tzv. SDK centralizirani sustav plaćanja. Taj kontrolni mehanizam bi u slučaju ne plaćanja doprinosa jednostavno blokirao račun tog subjekta, sprječavajući mu bilo kakve transakcije, što bi onemogućilo normalno poslovanje. Danas imamo slučaj da poduzeća imaju otvorene račune u više komercijalnih banaka, što im oslobađa velik prostor za manevar nezakonitim radnjama.

4.2. Sustav doprinosa socijalnog osiguranja u Republici Hrvatskoj

Postoje četiri vrste doprinosa socijalnog osiguranja koji se plaćaju u Republici Hrvatskoj. Razlikuju se po stopama i po terećenju bilo poslodavca na plaću ili zaposlenika iz plaće. Kroz povijest Republike Hrvatske mijenjale su se stope doprinosa koji su se trebali plaćati, kao i subjekt (zaposlenik, poslodavac) koji ih je trebao plaćati.

[31]Hodžić, S. Lazović-Pita, L.,(2014): Evasion of Social Security Contributions: Example of Croatia and Bosnia and Herzegovina, str. 6.-7., prema: Tomljanović D., Financijska teorija i politika, 1990.

4.2.1. Doprinos za mirovinsko osiguranje

Izmjena doprinosa socijalnog osiguranja u Republici Hrvatskoj je prošla kroz niz promjena. Doprinosi za mirovinsko osiguranje su se smanjivali od 1994. do 2003. nakon čega se nisu promijenili do danas. Obračunavaju se na plaću i iz plaće, te su imali isti trend smanjivanja u oba slučaja. Godine 1994. doprinosi za mirovinsko osiguranje iz plaće i na plaću su iznosili 13,50%, već sljedeće godine padaju na 12,75% da bi 1998.[32] imali vrijednost od 10,75% koje je trajalo sve do 2003. godine za doprinose iz plaće. Doprinosi na plaću su se smanjili 1. lipnja 2000. s 10,75% na 8,75%, i ostali nepromijenjeni do 2003. Novi zakon o doprinosima za obvezna osiguranja je donesen 2003. kada se stopa doprinosa za mirovinsko osiguranje iz plaće i na plaću opet promijenila. Prema tada novom zakonu doprinos za mirovinsko osiguranje se obračunava samo iz plaće, što znači da se u potpunosti prebacio na teret radnika i iznosio 20% ukoliko koristi samo I. stup na temelju međugeneracijske solidarnosti, ili 15% I. stup i dodatnih 5% II. stup koji se temelji na sustavu individualizirane kapitalne štednje.[33] Stopa doprinosa za mirovinsko osiguranje nije se mijenjala od 2003.

4.2.2. Doprinos za zdravstveno osiguranje

Doprinosi za zdravstveno osiguranje su se također mijenjali. Godine 1994. su iznosili 7,5%, te promjenom zakona 1995. su se smanjili na 7% i zadržali na toj razini naredne dvije godine, do 1998. kada se stopa povećava na 9%. Treba napomenuti da su se doprinosi iz plaće i na plaću pratili kao i kod mirovinskog osiguranja do 1. lipnja 2000. godine kada se mijenjaju. Doprinos za zdravstveno osiguranje iz plaće, kao što je navedeno poprima stopu od 9% 1998. i ostaje nepromijenjen do 2003. S druge strane, doprinos na plaću koje plaća poslodavac se 1. lipnja 2000. mijenja s 9% na 7% , te se zadržava na toj razini do 2003.[34] Od 2003. do danas se ne obračunava doprinos za zdravstveno osiguranje iz plaće, što nije slučaj s doprinosima na

[32]Zakon o mirovinskom osiguranju, http://portor.mingorp.hr/dokumenti/102_29_7_1998_Zakon_o_mirovinskom_osig.htm

[33]Zakon o doprinosima za obvezna osiguranja, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/310093.html

[34]Zakon o doprinosima za obvezna osiguranja, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/310093.html

plaću koji se obračunavaju po stopi od 15,5%, od čega se 15% odnosi na doprinos na osnovno zdravstveno osiguranje, a preostalih 0,5% je poseban doprinos za zdravstveno osiguranje za prava u slučaju ozljede na radu i profesionalne bolesti. Doprinos za osnovno zdravstveno osiguranje je 2012. pao s 15% na 13% sve do 2014., kada se opet povećao na 15%.

4.2.3. Doprinosi za zapošljavanje

Doprinos za zapošljavanje se plaćao samo iz plaće 1994. (2%), i 1995. (1,9%). Početkom kolovoza, 2006. ovaj se doprinos, osim iz plaće, počinje obračunavati i na plaću po stopi od 0,85%. Ovaj doprinos zadržava status quo do 2003. kada se doprinos počinje obračunavati samo na plaće, po stopi od 1,7%.[35]

4.2.4. Doprinosi za dječji doplatak

Doplatak za djecu je doprinos koji se obračunavao na plaću i iz plaće do 1998. po različitim stopama. Stopa doprinosa za dječji doplatak iz plaće, je iznosila 2,5% 1994.,da bi se promjenom zakona obračunavala po stopi od 2,2% koje je trajalo do lipnja 1998. godine. Isti doprinos na plaću je 1994. bio 0,8%, te od 1995., do 1998. je iznosio 0,76%. Ukidanjem zakona o sredstvima za doplatak za djecu 1998. se prestaju plaćati doprinosi.

Postojao je još jedan doprinos koji se plaćao na plaću, ali se nije koristio za socijalno osiguranje. Riječ je o vodnom doprinosu koji nije dugo zaživio, ali je stavljen da se dobije uvid o ukupnim doprinosima na plaću, kroz godine. Zakonom o vodama, je određen vodoprivredni doprinos koji je vrijedio za sve fizičke i pravne osobe koji obavljaju gospodarsku djelatnost. Vrijednost njegova je bila ista kao i za dječji doplatak, 08% i 0,76%. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o financiranju vodnog gospodarstva, vodoprivredni doprinos se 30. lipnja 1998. ukinuo.[36]

[35]Zakon o doprinosima za obvezna osiguranja, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/310093.html

[36]Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o financiranju vodnog gospodarstva, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/268935.html

Tablica 1: Doprinosi za socijalno osiguranje

Godina	Doprinos za mirovinsko osig.		Doprinos za zdravstveno osig.		Doprinos za zapošljavanje		Doprinos za dječji doplatak	Vodni doprinos	Zbojna stopa	
	iz plaće	na plaću	iz plaće	na plaću	iz plaće	na plaću	iz plaće	na plaću	iz plaće	na plaću
1994.	13,50%	13,50%	7,50%	7,50%	2,00%	/	2,50%	0,80%	25,50%	21,80%
1995.	12,75%	12,75%	7,00%	7,00%	1,90%	/	2,20%	0,76%	23,85%	20,81%
1996.	12,75%	12,75%	7,00%	7,00%	0,85% od 01.08.	0,85% od 01.08.	2,20%	0,76%	22,80%	21,36%
1997.	12,75%	12,75%	7,00%	7,00%	0,85%	0,85%	2,20%	0,76%	22,80%	21,36%
1998.	10,75%	10,75%	9,00%	9,00%	0,85%	0,85%	2,20%	0,76%	do 30.06.	do 30.06.
	od 01.02.	od 01.02.	od 01.02.	od 01.02.			do 30.06		20,60%	120,60%
									od 01.07.	od 01.07.
1999.	10,75%	10,75%	9,00%	9,00%	0,85%	0,85%	/	/	20,60%	20,60%
2000.	10,75%	10,75% do 31.05.	9,00%	9% do 31.05.	0,85%	0,85%	/	/	20,60%	20,6% do 31.05.
		8,75% od 01.06.		7% od 01.06.						16,6% od 01.06.
2001.	10,75%	8,75%	9,00%	7,00%	0,85%	0,85%	/	/	20,60%	16,60%
2002.	10,75%	8,75%	9,00%	7,00% + 0,47%	0,85%	0,85%	/	/	20,60%	17,07%
2003.	20,00%	/	/	15,00% + 0,5%	/	1,70%	/	/	20,00%	17,20%
2004.	20,00%	/	/	15,00% + 0,5%	/	1,70%	/	/	20,00%	17,20%
2005. do 30.04 2012.	20,00%	/	/	15,00% + 0,5%	/	1,70%	/	/	20,00%	17,20%
						ili 1,6% + 0,1%				
						ili 1,6% + 0,2%				
od 01.05. 2012.	20,00%	/	/	13,00% + 0,5%	/	1,70%	/	/	20,00%	15,20%
						ili 1,6% + 0,1%				
						ili 1,6% + 0,2%				
od 01.04. 2014.	20,00%	/	/	15,00% + 0,5%	/	1,70%	/	/	20,00%	17,20%
						ili 1,6% + 0,1%				
						ili 1,6% + 0,2%				
2015.	20,00%	/	/	15,00% + 0,5%	/	1,70%	/	/	20,00%	17,20%

Izvor: Izrada autora, TIM4Pin magazin (2013) dodatak uz broj 9, str 28.

Zahvaljujući čestim izmjenama zakona o doprinosima, primjetan je opadajući trend doprinosa za socijalno osiguranje, odnosno ukupnog poreznog klina do 2003. Treba napomenuti da su sredstva prikupljena iz plaćenih doprinosa, plasirana odgovarajućem zavodu. Stoga plaćena sredstva za mirovinsko osiguranje na temelju generacijske solidarnosti predstavljaju prihod Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, dok su sredstva prikupljena metodom kapitalizirane štednje osobna imovina obveznika. Sredstva prikupljena doprinosima za zdravstveno osiguranje čine prihod Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, a sredstva prikupljena doprinosima za zapošljavanje čine prihod su Hrvatskog zavoda za zapošljavanje.[37]

[37]Petrović S., (2007):Porez na dohodak i doprinosi za socijalno osiguranje u Hrvatskoj, 1994.-2007., str. 422. – 425.

U Tablici 1. su prikazani doprinosi i udjeli doprinosa u državnim prihodima od 2001. do 2014. Od 2008. do 2014. su navedeni iznosi doprinosi mirovinskog osiguranja, zdravstvenog osiguranja i za zapošljavanje. Zbog nedostatka podataka, od 2001. do 2006. prikazani su ukupni doprinosi uz izostanak iznosa za svaki sustav posebno. Udio doprinosa za socijalno osiguranje u državnim prihodima je porastao od 2002. kada je donesen prije spomenuti zakon i od tada udio nema takve nagle promjene. Razlog naglog skoka ukupnih doprinosa je u najvećoj mjeri zbog uvođenja dopunskog zdravstvenog osiguranja[38], novog zakona o doprinosima za obvezna osiguranja[39] za 2002. godinu.

Državni prihodi u 2002. godini prate rast doprinosa zbog uvođenja dopunskog osiguranja ali i zbog uvođenja novih poreza, kao što je bio slučaj s porezom na obvezno osiguranje automobila. Doprinosi su imali najveći udio u 2009. godini iznosivši 36,77%. Što se tiče državnih prihoda, oni su imali velike stope rasta do krize 2008./2009. Najveći razlog tome jesu prihodi od privatizacije, koji se 2001. iz državnog proračuna prebacuju u dva novoosnovana fonda (Fond za regionalni razvoj i Fond za razvoj i zapošljavanje), što bi da nije bilo novih priljeva od obveznog osiguranja bitno smanjilo državne prihode. Sljedeće godine opet imamo porast prihoda, sada u najvećoj mjeri zbog uključivanja navedenih fondova u jedinstven račun državne riznice, odnosno privatizacijski prihodi ponovno postaju prihodi središnjeg državnog proračuna 2003. godine, što se može uočiti u stavkama kapitalnih prihoda iz 2001., 2002., 2003. Najveći udio kapitalnih prihoda je proizašao iz privatizacije INA-e 2003. godine.[40]

[38]Zakon o zdravstvenom osiguranju, broj. 01-081-01-3314/2, 2001., http://zakon.poslovna.hr/public/zakon-o-zdravstvenom-osiguranju-%E2%80%93-iz-2001.-godine/23243/zakoni.aspx

[39]Zakon o doprinosima za obvezna osiguranja, broj: 01-081-02-3786/2 , 2001.,http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/310093.html

[40]Godišnje izvješće Ministarstva financija za 2002.-2003. godinu, http://www.mfin.hr/hr, http://www.mfin.hr/adminmax/docs/Godisnjak2002-2003.pdf

Tablica 2: Prikaz doprinosa, prihoda države, udjela doprinosa u prihodima (2001. – 2014.)[41][42]

Godina	Državni prihodi	Doprinosi		Udio
2001	53.503.615.000,00	**ukupno**	**6.781.216.000,00**	**12,67%**
2002	69.869.112.000,00	**ukupno**	**25.189.614.000,00**	**36,05%**
2003	75.076.900.000,00	**ukupno**	**27.416.931.000,00**	**36,52%**
2004	79.445.380.278,00	**ukupno**	**29.077.009.180,00**	**36,60%**
2005	85.653.000.000,00	**ukupno**	**31.301.300.000,00**	**36,54%**
2006	95.235.600.000,00	**ukupno**	**33.877.100.000,00**	**35,57%**
2007	108.501.515.000,00	**ukupno**	**37.115.946.000**	**34,21%**
2008	115.772.654.807,01	**ukupno**	**40.703.483.984,65**	**35,16%**
		zdravstveno	18.652.621.817,01	16,11%
		mirovinsko	20.154.787.767,56	17,41%
		zapošljavanje	1.896.074.400,08	1,64%
2009	110.871.510.886,00	**ukupno**	**40.771.077.581,00**	**36,77%**
		zdravstveno	18.711.035.098,00	16,88%
		mirovinsko	20.156.472.498,00	18,18%
		zapošljavanje	1.903.569.985,00	1,72%
2010	108.015.214.665,00	**ukupno**	**38.774.089.786,00**	**35,90%**
		zdravstveno	17.835.102.777,00	16,51%
		mirovinsko	19.121.096.825,00	17,70%
		zapošljavanje	1.817.890.184,00	1,68%
2011	107.051.946.862,00	**ukupno**	**39.316.927.042,00**	**36,73%**
		zdravstveno	18.099.794.215,00	16,91%
		mirovinsko	19.358.792.181,00	18,08%
		zapošljavanje	1.858.340.646,00	1,74%
2012	110.057.903.168,00	**ukupno**	**37.967.819.541,00**	**34,50%**
		zdravstveno	16.788.698.105,00	15,25%
		mirovinsko	19.334.827.073,00	17,57%
		zapošljavanje	1.844.294.363,00	1,68%
2013	108.585.049.413,97	**ukupno**	**37.149.262.849,27**	**34,21%**
		zdravstveno	15.888.729.695,44	14,63%
		mirovinsko	19.407.865.060,80	17,87%
		zapošljavanje	1.852.668.093,03	1,71%

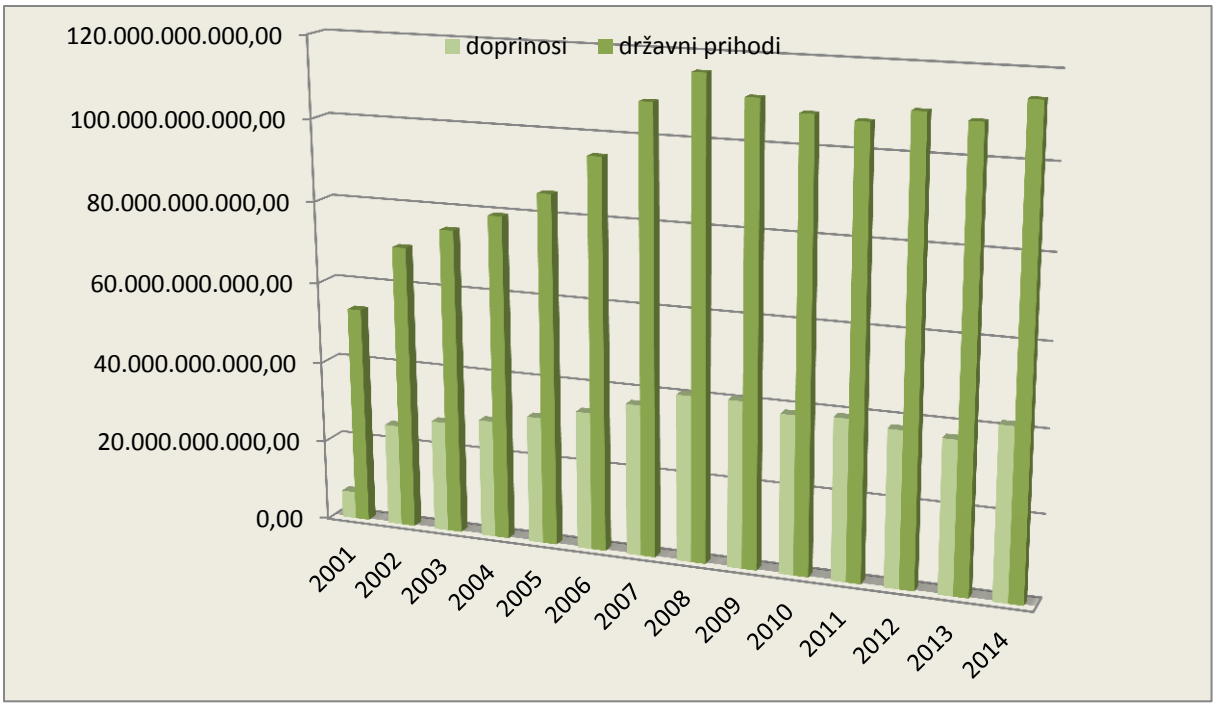
[41]Ministarstvo financija, Državni proračun arhiva, http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-arhiva

[42]Državni ured za reviziju, Izvješća, http://www.revizija.hr/hr/izvjesca

2014	114.044.484.836,99	**ukupno**	**41.701.505.456,70**	**36,57%**
		zdravstveno	17.308.518.825,07	15,18%
		mirovinsko	22.460.106.222,34	19,69%
		zapošljavanje	1.932.880.409,29	1,69%

Izvor: Izrada autora

Grafikon 1: Udio doprinosa u državnim prihodima

Izvor: Izrada autora

5. IZBJEGAVANJE I UTAJA OBVEZE DOPRINOSA SOCIJALNOG OSIGURANJA

Izbjegavanje i utaja plaćanja doprinosa socijalnog osiguranja poznat kao jedan od važnih problema jer predstavljaju sredstva kojima se financiraju sustavi od strateškog značaja za svaku državu. Financiranje sustava socijalnog osiguranja je za mnoge države velik izazov, zbog sljedećih činitelja:

- Povećan odnos starijih i mladih u demografskoj strukturi stanovništva, što znači da je sav teret na manjem broju obveznih platiša doprinosa u odnosu na starije koji su u mirovini i na najmlađe koji će tek postati obveznici.
- Nezaposlenost, koja ima velik udio u radno sposobnom stanovništvu, uz umirovljenike i mlade dodatno opterećuje državu, koja mora koristiti sredstva iz proračuna ne bi li osigurala učinkovito financiranje sustava socijalnog osiguranja.
- Siva ekonomija, odnosno u potpunosti i djelomičan rad na crno, uz starenje stanovništva i veliku nezaposlenost produbljuje problem financiranja socijalnog osiguranja.

5.1. Definicija izbjegavanja doprinosa

Izbjegavanje doprinosa (poreza) je pojam koji je teško definirati ali se obično koristi za definiranje aranžmana poslova poreznog obveznika koji namjerava umanjiti svoju obvezu i da iako je aranžman mogao biti strogo zakonit, obično je u suprotnosti s namjerom zakona kojeg se drži.[43] Predstavlja legalan način, kojim obveznik radi smanjenja ili potpunog ukidanja obveza koristi manjkavosti, odnosno nedorečenosti zakona.

[43]Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), http://www.oecd.org/ctp/glossaryoftaxterms.htm#E

5.2. Definicija utaje doprinosa

Utaja doprinosa (poreza) je pojam koji se općenito koristi za obilježiti nezakonite aranžmane, gdje je obveza poreza skrivena ili zanemarena, odnosno kada porezni obveznik plaća manje poreza nego što je zakonski dužan platiti, skrivajući prihode ili informacije od poreznih vlasti.[44]

To je nezakonit način za podcjenjivanje ostvarenog dohotka ili iskazivanje većih poslovnih odbitaka. Iako se u definicijama koristi pojam poreza, može se reći da definicija vrijedi i za doprinose, kao vrste namjenskih poreza.

5.3. Razlika između utaje i izbjegavanja

Između utaje i izbjegavanja plaćanja doprinosa postoji razlika, može se reći da je dijelom nejasna, ali postoji. U suštini izbjegavanje plaćanja doprinosa nije nezakonit, dok je utaja nezakonit čin. Oliver Wendell Holmes (1916.) je definirao razliku između izbjegavanja i utaje, koji glasi kada zakon povuče crtu, slučaj može biti na jednoj ili na dugoj strani zakona, ako je na sigurnoj strani, zakonski nije ništa loše da je stranka iskoristila u potpunosti ono što zakon pruža, ali kada je čin osuđen kao utaja, znači da je s krive strane zakona.[45] Iako je izbjegavanje zakonito, utaja i izbjegavanje se nalaze u području sive ekonomije. Siva ekonomija podrazumijeva obavljanje gospodarske, ekonomske aktivnosti koja nije prijavljena radi izbjegavanja plaćanja poreza ili doprinosa, odnosno mimo pravne regulative. Prema tome utaja se može definirati kao prikrivanje ili pogrešno predstavljanje činjenica, dok su kod izbjegavanja te činjenice priznate, jer su raspoređene na takav način da se rezultat poreznog tretmana razlikuje od onoga što je namijenjeno relevantnim zakonodavstvom.[46]

[44]Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), http://www.oecd.org/ctp/glossaryoftaxterms.htm#E

[45]Slemrod J., Yitzhaki S., (2002): Tax avoidance, evasion and administration, str. 1428., prema: Holmes O., Bullen v. Wisconsin, 1916.

[46]Slemrod J., Yitzhaki S., (2002): Tax avoidance, evasion and administration, str. 1428., prema: Kay J., A., The anatomy of tax avoidance, 1980.

Pri izbjegavanju poreza obveznik se koristi mogućnostima što mu ih nudi država putem poreznih zakona, dok pri poreznoj evaziji on „uzima zakon u svoje ruke“ i određuje koji je dio poreza dužan platiti državi prema vlastitom sustavu vrednovanja pravednosti.[47]

5.4. Uzroci utaje i izbjegavanja doprinosa socijalnog osiguranja

Postoje mnogi povodi koji su iznjedrili razne metode neplaćanja doprinosa. Specifični za pojedinu državu i uglavnom uključuju obavljanje poslovanja u području sive ekonomije. Međutim, kada sagledamo situaciju u globalu, mnoge zemnlje imaju slične uzroke.

Činitelji koji utječu na odluku o ulasku u područje sive ekonomije:[48]

- Odnos političke represije i slobode - u našem okviru ovo se tumači uglavnom u smislu stupnja birokratske autonomije i diskrecije u primjeni propisa koji dužnosnici mogu potencijalno uživati u nerepresijskom režimu (u gospodarstvu u tranzicijii). Znatna birokratska diskrecija će sniziti percipiranu (i stvarnu) kaznu djelovanja u neslužbenom gospodarstvu.
- Pravni sustav i institucionalni mehanizmi provođenja zakona - troškovi operiranja neslužbeno povećava se u gospodarstvu u tranziciji gdje postoji institucionalna snaga i sofisticiranost tržišnih institucija, osobito u pogledu zakonskog okvira jedne zemlje, njezine provedba učinkovitosti, te stupnja smanjenja korupcije pravosuđa i državne službe. Ako su te institucije dobro razvijene, pružaju provjere i uravnoteženja na potencijalne zloupotrebe koje proizlaze iz diskrecijske aktivnosti birokrata i povećavaju kaznu operiranju neslužbeno na poduzetnike i pojedince.
- Stupanj administrativne kontrole naspram gospodarske liberalizacije službenog gospodarstva - ekonomska liberalizacija je široko tumačena da obuhvaća liberalizaciju deviznog poslovanja, trgovine i cijena režima, kao i deregulacija na razini poduzeća. Dakle, što je veći stupanj službene administrativne kontrole (dozvola, cijena i razmjene kontrole, itd), to su veći troškovi operiranja službeno, a time i veći poticaj za bijeg iz službenog načina operiranja u neslužbeno gospodarstvo.

[47]Madžarević – Šujster S., (2001): Procjena porezne evazije u Hrvatskoj, str. 119. – 121.

[48]Kaufmann D., Kaliberda A., (1996): Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post-Socialist Economies:A Framework of Analysis and Evidence, str. 5. – 6.

- Službeno porezno opterećenje - visoke porezne stope, višestruko oporezivanje i stalno mijenjanje poreznih režima pružaju snažan poticaj za bijeg u neslužbeno gospodarstvo.
- Makroekonomska nestabilnost - što je veći stupanj makroekonomske nestabilnosti, to je veći poticaj uključivanja u neslužbene radnje. Konkretno, makroekonomska nestabilnost uzrokuje bijeg u stranu valutu, bijeg kapitala i zamjena transakcija.
- Vrsta poslovne aktivnosti - neke vrste aktivnosti, poput trgovine, imaju veću sklonost raditi neslužbeno za razliku od nekih velikih državnih tvornica.

Postoji međusobno povezani krug utaje doprinosa socijalnog osiguranja: zaposleni – poslodavci – država.[49] Tri uvjeta uključujući zaposlene, poslodavce i državu trebaju biti zadovoljena da bi se očitovala utaja doprinosa:

- Zaposlenici moraju ili preferirati neplaćanje doprinosa ili ne žele prijaviti neplaćanje vlastima;
- Poslodavci moraju željeti izbjeći plaćanje ili dati plaćanju doprinosa manju važnost u odnosu na druge troškove;
- Toleriranje utaje od strane vlade ili neadekvatnost u sprječavanju utaje.[50]

Najviši iznos utaje doprinosa se nalazi u sivoj ekonomiji. Rad na crno ima najveći udio u ukupnom iznosu utajenih doprinosa. Iako se situacija poboljšava, raznim mjerama koje olakšavaju malim, srednjim, novim poduzetnicima, itd., ona nije dovoljno dobra jer je sustav socijalnog osiguranja u ovakvom stanju neodrživ. Problem postoji u velikoj mjeri od strane države. Kao što je poznato obveznik će dokle postoji način za snižavanje svojih troškova, to i iskoristiti. U Republici Hrvatskoj je do 2012. bilo moguće isplaćivati plaće, bez podmirenja doprinosa što je dovelo do situacije nagomilavanja doprinosa koji se godinama nisu plaćali. Ovakve radnje su se većinom vršile u malim poduzećima, u srednjim manje, a u velikim rjeđe. Ovakva politika plaćanja doprinosa se prekinula tako da država nije dopuštala isplatu plaća ukoliko nisu i doprinosi isplaćeni. Naravno ona poduzeća koja su imala nagomilane obveze doprinosa su dobila rokove i planove za podmirivanje, kojih su se morali pridržavati. U Hrvatskoj izbjegavanje i utaje doprinosa postoji zbog niza razloga, kao što su neučinkovit,

[49]Hodžić, S. Lazović-Pita, L., (2014): Evasion of Social Security Contributions: Example of Croatia and Bosnia and Herzegovina, str. 4.

[50]Bailey, C. and Turner, J., (1997): Contribution Evasion and Social Security: Causes and Remedies, str 3.

kompliciran sustava prikupljanja doprinosa, nedisciplinirani obveznici i državne kontrole, nizak porezni moral, neadekvatne mjere kažnjavanja, nepotpuni zakoni, itd. Takvi nepotpuni, nejasni, odnosno proturječni zakoni i zakonske odredbe, njihove česte izmjene samo potiču izbjegavanje i utaju doprinosa socijalnih osiguranja. Kada imamo porezni sustav koji se konstantno mijenja, predstavlja plodno tlo za utaju doprinosa i otežava praćenje tih izmjena poreznim službenicima i drugim kontrolnim aparatima.

5.5. Načini očitovanja izbjegavanja i utaje doprinosa socijalnog osiguranja

Postoje razni načini na koji mogu umanjiti obvezu plaćanja doprinosa, bilo to u potpunosti ili djelomično. Izbjegavanje i utaja doprinosa u praksi mogu prouzrokovati dvije strane, poslodavci i zaposlenici. Jedan od primjera utaje doprinosa, koji vrijedi za poslodavca i zaposlenika, može biti kada je zaposlenik osoba koja se na zavodu za zapošljavanje vodi kao nezaposlena, što znači da u potpunosti radi na crno i ne prijavljuje dohodak niti su plaćani doprinosi. Ovaj primjer predstavlja obostranu utaju jer je zaposlenik s namjerom prihvatio ovakav oblik zaposlenosti i jer poslodavac isplaćuje cijenu rada na način koji nije zakonit. U ovom slučaju zaposlenik dobiva svoju plaću u gotovini. Drugi primjer utaje imamo kada je osoba prijavljena kao zaposlenik poduzeća, ali je dohodak djelomično isplaćen u gotovini, odnosno zaposlenik je prijavljen na dohodak koji je manji od stvarnog, što znači da za taj dio plaće nisu plaćeni doprinosi, točnije potplaćeni su, dok su za prijavljeni ostatak podmirene obveze. Svi navedeni primjeri mogu biti uzrokovani obostrano ili pojedinačno.Zaposlenik može biti i poslodavac (samozaposlen, slobodna zanimanja), s obzirom na vrstu posla može lakše ili teže izbjeći plaćanje doprinosa.[51]

Potpuna utaja doprinosa, ili isplaćivanje plaće potpuno u gotovini – predstavlja potpunu utaju doprinosa i poreza na dohodak. Osoba koja prima svoj dohodak na ovaj način se u praksi vodi kao nezaposlena.

Kod djelomične utaje i izbjegavanja, osoba je zaposlena, te se izbjegavanje doprinosa odnosi na parcijalan iznos dohotka na koji se ne plaćaju doprinosi i koji se može kompenzirati na razne načine, neki od kojih su navedeni u nastavku:

[51]Bailey, C. and Turner, J., (2001): Strategies to Reduce Contribution Evasion in Social Security Financing, str. 385. – 386.

- Gotovina - najlakša i najrizičnija metoda podmirivanja preostalog dijela dohotka. Očituje se tako da je zaposlenik prijavljen na određenu plaću na koju se uredno obračunavaju doprinosi, dok su na ostatak dohotka isplaćenog u gotovini utajeni doprinosi socijalnog osiguranja.
- Isplaćivanje plaće preko studentskog ugovora – ovaj način predstavlja utaju ukoliko je osoba koja prima dohodak nije student, već radi preko tuđeg ugovora. Dosta popularna metoda u Republici Hrvatskoj za poslodavca i zaposlenika jer predstavlja olakšicu zbog umanjenja iznosa doprinosa koje moraju plaćati. Poslodavac mora izdvojiti na plaću 5% što predstavlja posebni doprinos za mirovinsko osiguranje za osobe osigurane u određenim okolnostima, te 0,5% što čini posebni doprinos za zaštitu zdravlja na radu. Znači sveukupno doprinosa plaća 5,5% gdje bi u protivnom da je ta osoba regularno prijavljena, plaćao 17,2%, što predstavlja uštedu od 11,7% samo u doprinosima. Za zaposlenika primanje dohotka na ovakav način predstavlja potpuno neplaćanje doprinosa iz plaće koji bi iznosili 20%.
- Trošak korištenja vlastitog automobila u službene svrhe – način na koji se u Hrvatskoj može kompenzirati plaća, što znači da se stvara umanjeni lažni dohodak. Doprinosi se plaćaju na određen iznos dok se ostatak isplaćuje ili kompenzira na ovakav način, a da radnik uopće ne mora koristiti vlastiti automobil na poslu. Uobičajen trošak je 2 kune po kilometru i takav način isplate dohotka je oslobođen od obveze doprinosa. Treba napomenuti da je ovakav način legalan, odnosno spada pod izbjegavanje doprinosa socijalnog osiguranja ukoliko je priložena sva potrebna dokumentacija, što u praksi nije neki problem. Ako poslodavac nema dokaze koji bi opravdali takvu vrstu kompenzacije, onda se takva situacija može okarakterizirati kao utaja.
- Korištenje stambenog prostora besplatno ili ispod tržišne cijene – metoda u Republici Hrvatskoj kojom se može izbjeći plaćanje doprinosa na određen iznos dohotka. Potreban je dogovor između poslodavca i zaposlenika ukoliko je zaposleniku potrebno mjesto stanovanja. Zaposlenik će primati umanjenu plaću za iznos korištenja stambenog prostora. Hoće li taj iznos biti vrijednost najma prostora, odnosno za radnika „besplatno“ ili će se samo zaračunati cijena koja je ispod tržišne, ovisi o dogovoru dviju strana.
- Udio dobiti za članove upravnih odbora – predstavljaju primitke od udjela u dobiti, koji se financiraju iz temeljnog kapitala, pa se stoga ne podliježu obvezi plaćanja doprinosa i mogu se koristiti kao kompenzacija za potplaćeni rad.

5.6. Prijedlozi za sprječavanje izbjegavanja i utaje doprinosa

Sprječavanje izbjegavanja i utaje doprinosa i drugih poreznih nameta što je produkt sive ekonomije, uvjetuje otkrivanje pravog uzroka sive ekonomije, njihovo sprječavanje, a ne sprječavanje njezinih negativnih posljedica.[52]

Da bi se govorilo o prijedlozima, trebali bi se zadovoljiti temeljni uvjeti za neko gospodarstvo, te provele mjere koje bi smanjili bježanje subjekata u neslužbene aktivnosti. To se prije svega odnosi na kvalitetno provođenje politika stabilizacije, privatizacije i restrukturiranja gospodarstva, koje bi stvorili uvjete za kontinuirani gospodarski rast, što znači rast za privatni sektor, odnosno povećanje zaposlenosti i dohodaka. Privlačenje i pogodovanje stranim investitorima koji bi zazirali od neslužbenog gospodarstva bi pozitivno utjecalo na jedno gospodarstvo. Potrebno je preispitati zakonske odredbe, utvrditi standard i izbjegavati stalne izmjene zakona i zakonskih odredbi koje otvaraju prostor za neslužbene aktivnosti i otežavaju posao kontrolnim organima.

Neki od prijedloga:[53] a) sustavno i odlučno prestati s praksom dopuštanja iznimaka ili oslobođenja od plaćanja doprinosa; b) suvremenije i učinkovitije prikupljanje doprinosa i vođenje bolje evidencije; c) poboljšanje statističkog praćenja mirovinskog sustava; d) procijeniti opterećenje doprinosima moguće iznose mirovina; e) povećanje broja, usavršavanje i obrazovanje inspektora za radne odnose; f) kaznenim mjerama destimulirati neplaćanje i neuredno plaćanje doprinosa, te dosljedno i brzo procesuirati i kažnjavati počinitelja utaje doprinosa; g) razvijanje opće svijesti da neplaćanje doprinosa nije herojski čin pojedinca; h) poboljšanje sustava informiranja i općih znanja o javnim financijama, odnosno o nemogućnosti i neodrživosti zadržavanja postojećeg stanja u sustavima socijalnog osiguranja, posebice u mirovinskom sustavu.

Treba napomenuti da bi povećanje porezne osnovice smanjilo opterećenja, što bi utjecalo na motivaciju uključivanja neslužbenog gospodarstva u službene transakcije.

[52]Madžarević – Šujster S., (2001): Procjena porezne evazije u Hrvatskoj, str. 140.

[53]Bejaković, P., (2002.): Evazija doprinosa za mirovinsko osiguranje, str. 140. – 141.

6. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

Ovaj dio rada sastoji se od dva dijela. U prvom dijelu grafički su prikazani rezultati na temelju izvještaja pokrenutog od strane Europske Komisije - Special Eurobarametar 402, Undeclared work in the European Union, objavljenog u ožujku 2014. preko podataka koji su prikupljani u travnju i svibnju 2013. godine. Podaci su rezultat direktnog face-to-face ispitivanja na uzorku od 26.563 ispitanika, različitih socijalnih i demografskih skupina. Ispitivanje je provedeno na materinjem jeziku pojedine države. Ono predstavlja osnovicu istraživačkog dijela diplomskog rada. U drugom dijelu testirane su postavljene hipoteze na temelju rezultata ankete Europske Komisije.

6.1. Podaci izbjegavanja i utaje doprinosa u EU

Podaci koji su prikupljeni prikazani su preko grafikona. Kako se u hipotezama uspoređuje izbjegavanje i utaja zemalja srednje i istočne Europe koje pripadaju EU, te ostalih zemlja EU, tako se u ovom dijelu rada promatraju rezultati promatraju posebno.

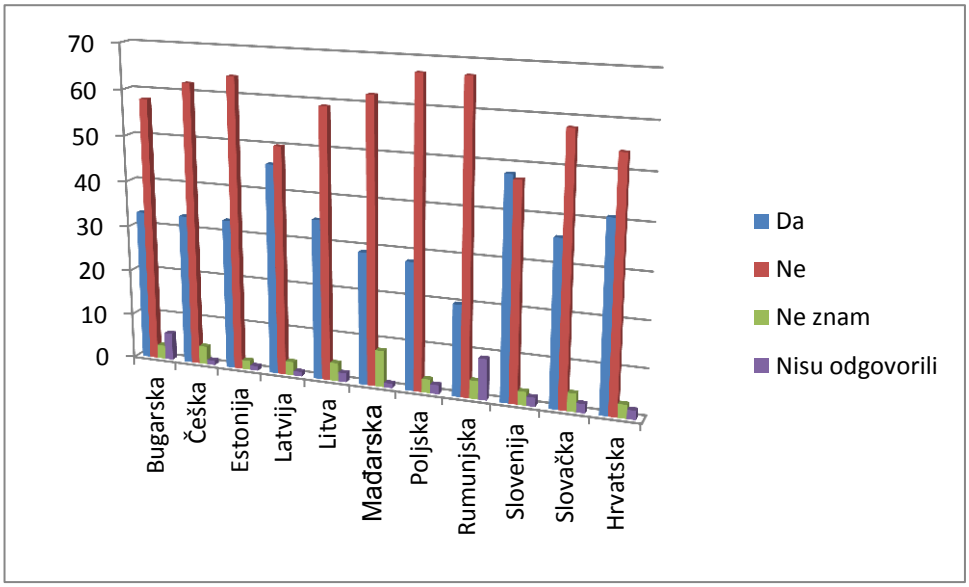
6.1.1. Prisutnost utaje i izbjegavanja u okruženju ispitanika

Koliko je zapravo ispitanik u doticaju i spoznaje li da se u njegovoj blizinu, krugu kretanja zbiva utaja i izbjegavanje doprinosa za socijalno osiguranje, odnosno siva ekonomija, anketari otvaraju upitnik jednostavnim pitanjem o poznavanju ljudi koje rade a ne prijavljuju svoj dohodak. Na grafikonima 2 i 3 su priloženi rezultati anketnog pitanja o osobnom poznavanju ljudi koji rade, a ne prijavljuju svoj dohodak nadležnim institucijama za države EU. Od svih država članica EU najviše potvrdnih odgovora je bilo u Danskoj, čak 59% ispitanika je odgovorilo da poznaje. Najmanji postotak onih poznaju ljude koji rade, a ne prijavljuju svoj dohodak je u Ujedinjenom Kraljevstvu, svega 15%. Zavidan rezultat pozitivnih odgovora uz Dansku ima Nizozemska (55%), Grčka (54%), Slovenija (48%), Latvija (46%). U Hrvatskoj 41% ispitanika poznaje ljude koji ne prijavljuju dohodak od rada. Rumunjska (20%) odmah iza Ujedinjenog Kraljevstva po najmanjem broju potvrdnih odgovora, uz to u Rumunjskoj

najviše ispitanika nije odgovorilo. Nadalje, negativnog odgovora na postavljeno anketno pitanje je najviše bilo u UK (84%) i Malti (71%).

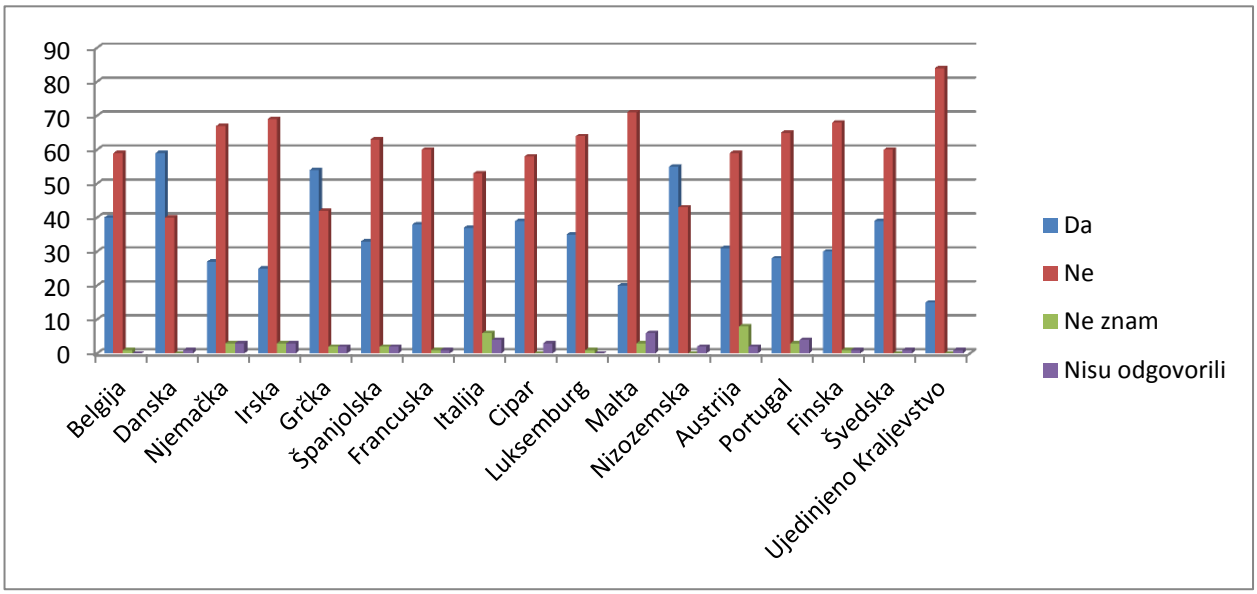
U Aneksu na grafikonima 8 i 9 su prikazani rezultati odgovora na pitanje jesu li naplaćivali rad bez prijavljivanja poreznim institucijama. Najviše onih koji su navedeno činili je u Nizozemskoj, Estoniji i Latviji po 11%. Dok najmanji postotak onih koji su naplaćivali rad bez prijavljivanja je na Malti (1%) Njemačka (2%) , Italija (2%) , Irska (2%) , Cipar (2%), Portugal (2%). U Poljskoj je najviše onih koji su se izjasnili da ne naplaćuju bez prijave dohotka institucijama, visokih 94%.

Grafikon 2: Poznavanje ljudi koji rade, a ne prijavljuju svoj dohodak poreznim ili socijalnim institucijama u zemljama srednje i istočne Europe

Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

Grafikon 3: Poznavanje ljudi koji rade, a ne prijavljuju svoj dohodak poreznim ili socijalnim institucijama u ostalim zemljama

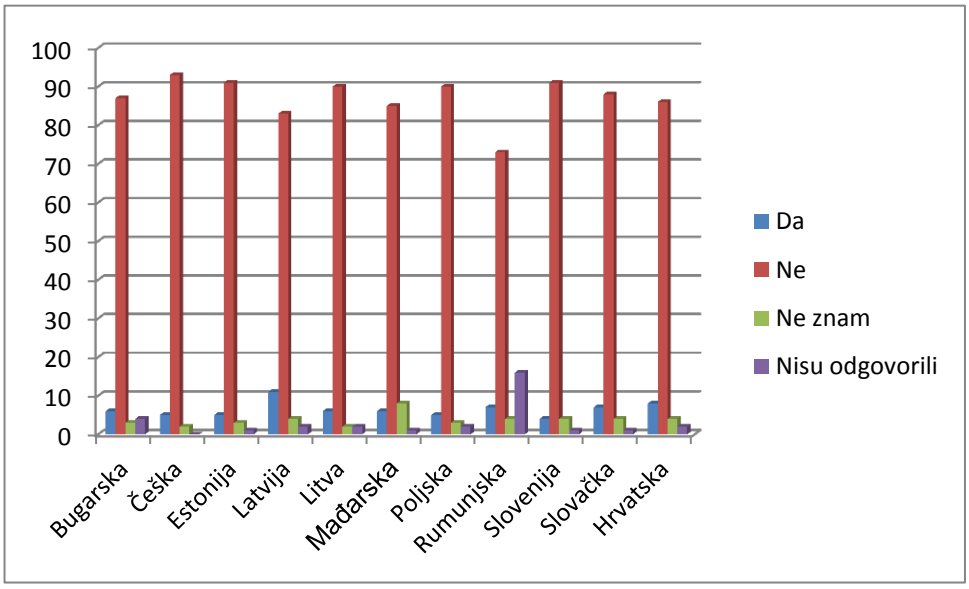
Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

6.1.2. Utaja i izbjegavanje doprinosa socijalnog osiguranja u poslovnom okruženju ispitanika

Koliko je popularan način isplate plaća u kuvertama od strane poslodavca u zemljama Europske unije je prikazano na sljedećim grafovima. Postoji li utaja i izbjegavanje na radnom mjestu ispitanika, odnosno da li ispitanik prima dohodak bez prijavljivanja, koji je omjer isplaćenog dohotka na crno i dijela dohotka na koji su plaćeni doprinosi daje nam uvid o poslodavcima pojedine države, odnosno o kontrolnim organima tih država. Grafovi 4 i 5 nam prikazuju postoje li preferencije poslodavaca po pitanju isplaćivanja dohotka u cijelosti ili djelomično u gotovini, odnosno na crno. Ispitanici koji smatraju da poslodavac preferira isplaćivati dohodak bez prijave najviše su zastupljeni u Latviji (11%), Hrvatskoj (8%), Grčkoj (7%). Nadalje, u Aneksu grafovi 10 i 11 nam iskazuju načine koje preferiraju poslodavci pojedine zemlje kada je riječ o isplaćivanju plaća u gotovini. Djelomična naknada za prekovremeni rad je najpopularnija kod poslodavaca na Cipru (100%), slijedi Švedska (84%), Ujedinjeno Kraljevstvo (70%). Poslodavci najviše preferiraju isplaćivanje dohotka za prekovremeni rad u Nizozemskoj (77%) i Luksemburgu (64%). U Europskoj Uniji Slovačka i Poljska prednjače što se tiče isplaćivanja dohotka u gotovini za redovan i prekovremeni rad (46%), skupa s Litvom (44%). Ako pogledamo u Aneksu grafove 12 i 13, koji prikazuju

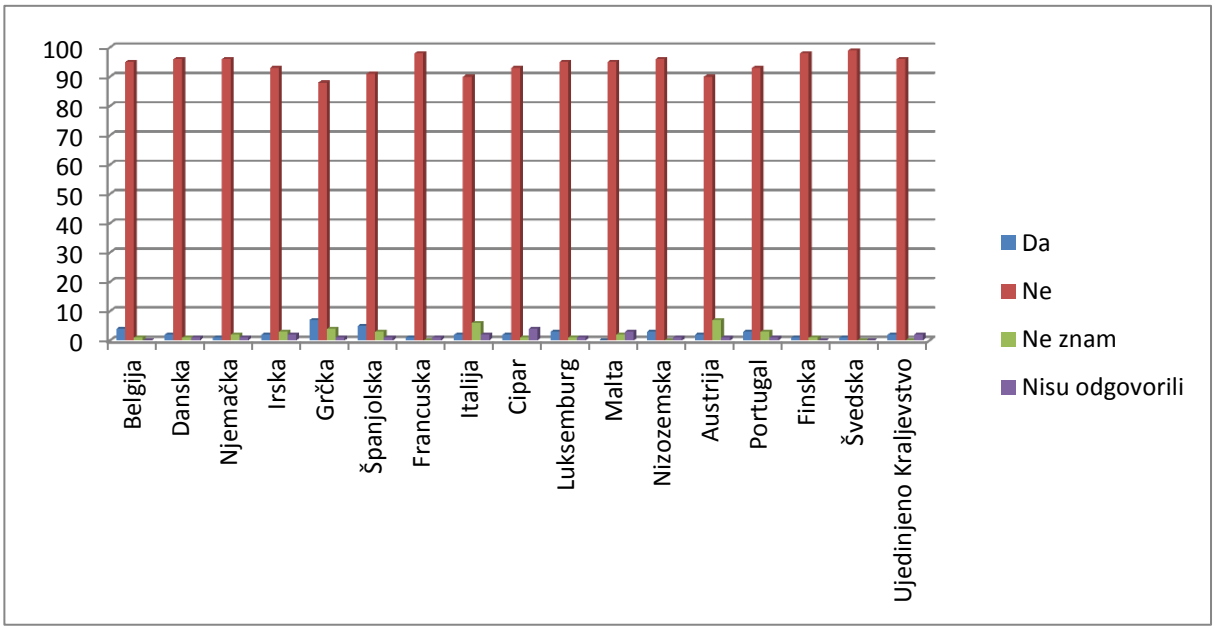
približan postotak godišnjeg dohotka koji je isplaćivan na crno, segment grafa koji obuhvaća isplaćivanje godišnjeg dohotka na crno u intervalu od 75-100% mogu se istaknuti Španjolska (46%) koja je daleko ispred ostalih i Latvija (23%).

Grafikon 4: Preferencije poslodavca po pitanju isplaćivanja dohotka u cijelosti ili djelomično u gotovini u zemljama srednje i istočne Europe

Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

Grafikon 5: Preferencije poslodavca po pitanju isplaćivanja dohotka u cijelosti ili djelomično u gotovini u ostalim zemljama

Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

6.1.3. Razlozi prisutnosti utaje i izbjegavanja doprinosa socijalnog osiguranja

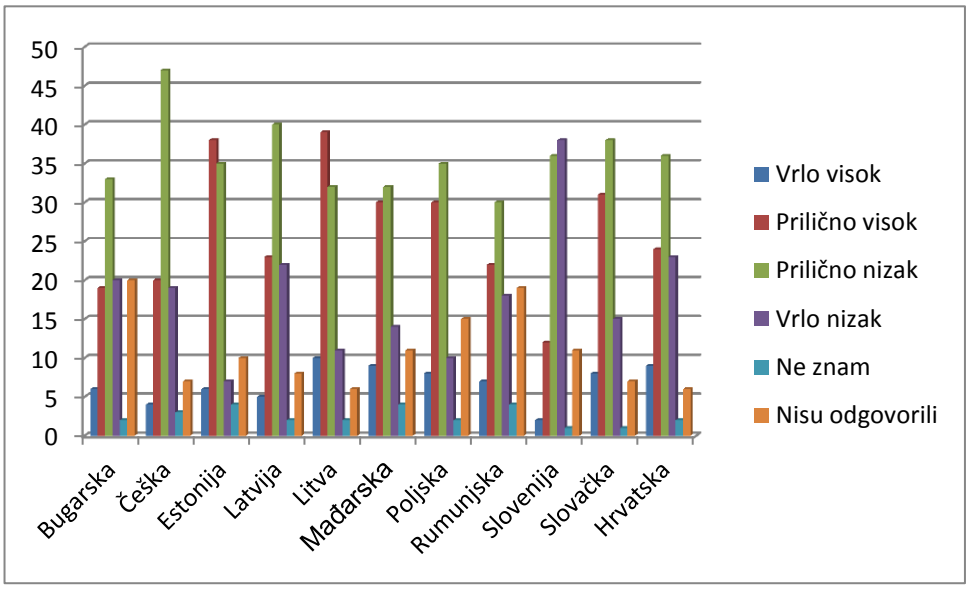
Iznijevši u prethodnom tekstu postojanje neplaćanja obveznih doprinosa, potrebno je navesti zašto, po mišljenju ispitanika, dolazi do spomenutih nezakonitih radnji i zašto se obujam navedenih radnji ne smanjuje. U dokumentu Europske Komisije ispitanicima su postavljena pitanja koja dobrim dijelom mogu objasniti ilegalno ponašanje obveznika.

Na grafovima 6 i 7 predstavljeni su rezultati ankete provedenih za pojedinu državu Europske Unije, prema mišljenju ispitanika se iznosi rizik da navedeni subjekti budu kažnjeni od strane državnih institucija zbog prijavljivanja fiktivnog dohotka. Iz priloženih grafova možemo primjetiti da razred koji se odnosi na vrlo visok rizik, označen plavom bojom, slabo zastupljen u odgovorima ispitanika, ali možemo istaknuti Irsku (13%) i Portugal (12%). Ispitanici smatraju da je rizik hvaćanja ljudi koji ne prijavljuju svoj dohodak prilično visok u Latviji (39%), Estoniji (38%) i Ujedinjenom Kraljevstvu (38%). Dočim više od polovice ispitanika smatra da je rizik hvaćanja prilično nizak u Švedskoj (57%), Finskoj (54%), Nizozemskoj (54%) i Danskoj (51%). Najviše je onih koji smatraju da je rizik vrlo nizak u Sloveniji (38%) i Cipru (33%).

Prilikom traženja razloga zbog kojih postoji izbjegavanje i utaja doprinosa iz neprijavljivanja dohotka, u aneksu na grafovima 14 i 15 ispitanicima su ponuđena tri odgovora: previše kompliciranа birokracija za redovne djelatnosti, previše kompliciranа birokracija za manje ili povremene ekonomske aktivnosti i nedostatak kontrole od strane vlasti. Važno je za istaknuti da je najzastupljeniji odgovor među ispitanicima svih zemalja bio zadnji navedeni, uz iznimku Finske čiji su ispitanici kao glavni razlog naveli previše kompliciranu birokraciju za manje ili povremene ekonomske aktivnosti (24%) .

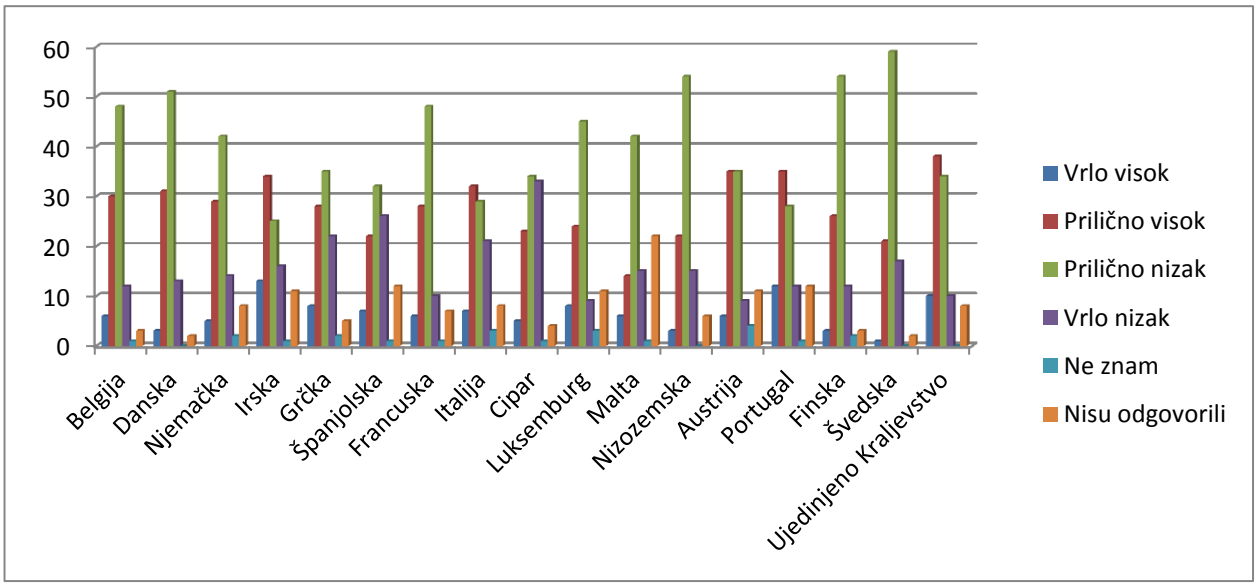
Kada promatramo poviše navedene podatke ankete Europske Komisije i prethodno postavljene hipoteze, teško je proizvesti ikakav zaključak. Razlog tome je šarolikost rezultata, odnosno podataka. U nastavku su iskazani statistički obrađeni podaci anketa, te su priloženi rezultati testiranih hipoteza.

Grafikon 6: Rizik da ljudi koji ne prijavljuju svoj dohodak budu uhvaćeni za zemlje srednje i istočne Europe

Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

Grafikon 7: Rizik da ljudi koji ne prijavljuju svoj dohodak budu uhvaćeni za ostale zemlje

Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

6.2. Analiza rezultata istraživanja

Drugi dio ovog empirijskog dijela odnosi se na testiranje prethodno postavljenih hipoteza.

H1: Razvijenost države utječe na razinu izbjegavanja plaćanja doprinosa socijalnog osiguranja.

Kako bi se testirala prethodno postavljena hipoteza prikupljeni su svi potrebni podaci. Tako se za razvijenost neke zemlje koristio pokazatelj BDP-a po stanovniku. Ovaj pokazatelj prikupljen je za promatrane zemlje putem Internet stranice. Osim toga kako bi se testiralo izbjegavanje plaćanja doprinosa socijalnog osiguranja testirale su se sljedeće varijable: ispitanici poznaju ljude koji rade, a ne prijavljuju svoj dohodak; poslodavac preferira isplaćivati na crno; ispitanici su osobno naplaćivali svoj rad bez prijavljivanja dohotka. Za sve ove varijable, izračunate su srednje vrijednosti koje su prikazane u nastavku s obzirom na pojedinu zemlju.

Tablica 3: Prikaz vrijednosti BDP-a po stanovniku, $, 2013.g.

Zemlje	Mean
Belgija	47.033,00
Bugarska	7.532,00
Češka	19.855,00
Danska	59.950,00
Njemačka	46.200,00
Estonija	18.852,00
Irska	50.543,00
Grčka	21.903,00
Španjolska	29.907,00
Francuska	44.104,00
Italija	35.815,00
Cipar	27.300,00
Latvija	15.126,00
Litva	15.697,00
Luksemburg	110.307,00
Mađarska	13.465,00
Malta	23.865,00
Nizozemska	50.810,00
Austrija	50.500,00
Poljska	13.820,00
Portugal	21.514,00
Rumunjska	9.001,00
Slovenija	23.317,00
Slovačka	18.064,00
Finska	49.214,00
Švedska	60.086,00
Ujedinjeno Kraljevstvo	41.820,00
Hrvatska	13.592,00

Izvor: Izrada autora prema http://statisticstimes.com/economy/european-countries-by-gdp-per-capita.php

Tablica 4: Prikaz srednjih vrijednosti varijabli koje odražavaju razinu izbjegavanja plaćanja doprinosa socijalnog osiguranja (%)

Zemlje	Mean
Belgija	16,00
Bugarska	14,67
Češka	14,00
Danska	23,33
Njemačka	10,00
Estonija	16,33
Irska	9,67
Grčka	21,33
Španjolska	14,33
Francuska	14,67
Italija	13,67
Cipar	14,33
Latvija	22,67
Litva	16,33
Luksemburg	14,33
Mađarska	13,00
Malta	7,00
Nizozemska	23,00
Austrija	12,67
Poljska	12,00
Portugal	11,00
Rumunjska	10,00
Slovenija	19,67
Slovačka	16.00
Finska	11,33
Švedska	15,67
Ujedinjeno Kraljevstvo	6,67
Hrvatska	18,67

Izvor: Izrada autora

U nastavku je prikazana deskriptivna statistika za srednju vrijednost promatranih varijabli kao i BDP po stanovniku.

Tablica 5: Deskriptivna statistika

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation
Srednje vrijednosti o utaji	28	14.7264	4.45340
BDP po stanovniku	28	33542.5714	22146.26669
Valid N (listwise)	28		

Izvor: Izrada autora

Iz prethodne tablice vidljivo je da je srednja vrijednost BDP-a po stanovniku u promatranim zemljama iznosila 33.542,5714. S obzirom na srednju vrijednost BDP-a po stanovniku zemlje su podijeljene na razvijene i manje razvijene. Razvijene su one čija je vrijednost BDP-a veća od srednje vrijednosti a to su: Belgija, Danska, Njemačka, Irska, Francuska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Austrija, Finska, Švedska, Ujedinjeno Kraljevstvo. Sve ostale zemlje spadaju u nerazvijene.

U nastavku je prikazana korelacija između BDP-a po stanovniku i srednjih vrijednosti promatranih varijabli koje odražavaju razinu izbjegavanja plaćanja doprinosa socijalnog osiguranja.

Tablica 6: Korelacija BDP-a po stanovniku i srednjih vrijednosti promatranih varijabli

Correlations

		BDP po stanovniku	Srednje vrijednosti o utaji
BDP po stanovniku	Pearson Correlation	1	-.002
	Sig. (2-tailed)		.990
	N	28	28
Srednje vrijednosti o utaji	Pearson Correlation	-.002	1
	Sig. (2-tailed)	.990	
	N	28	28

Izvor: Izrada autora

Iz prethodne tablice vidljivo je da postoji negativna korelacija između dviju varijabli koja iznosi -0,002. Također, treba naglasiti kako empirijska razina signifikantnosti iznosi 0,990,

odnosno 99,0% što je veće od 5%, te se može zaključiti da ovaj koeficijent korelacije nije statistički značajan.

Tablica 7: Korelacija BDP-a po stanovniku i varijable poznavanje ljudi koji rade a ne prijavljivanje dohotka

Correlations

		BDP po stanovniku	Poznavanje ljudi koji rade a ne prijavljuju dohodak
BDP po stanovniku	Pearson Correlation	1	.138
	Sig. (2-tailed)		.483
	N	28	28
Poznavanje ljudi koji rade a ne prijavljuju dohodak	Pearson Correlation	.138	1
	Sig. (2-tailed)	.483	
	N	28	28

Izvor: Izrada autora

Iz prethodne tablice vidljivo je da postoji pozitivna korelacija između dviju varijabli koja iznosi 0,138. Također, treba naglasiti kako empirijska razina signifikantnosti iznosi 0,483, odnosno 48,3% što je veće od 5%, stoga se može zaključiti da navedeni koeficijent korelacije nije statistički značajan.

Tablica 8: Korelacija BDP-a po stanovniku i varijable poslodavci ne prijavljuju dohodak

Correlations

		BDP po stanovniku	Poslodavci ne prijavljuju dohodak
BDP po stanovniku	Pearson Correlation	1	-.580**
	Sig. (2-tailed)		.001
	N	28	28
Poslodavci ne prijavljuju dohodak	Pearson Correlation	-.580**	1
	Sig. (2-tailed)	.001	
	N	28	28

Izvor: Izrada autora

Iz prethodne tablice vidljivo je da postoji negativna korelacija između dviju varijabli koja iznosi -0,580. Također, treba naglasiti kako empirijska razina signifikantnosti iznosi 0,001, odnosno 0,1% što je manje od 5%, stoga se može zaključiti da je navedeni koeficijent korelacije statistički značajan.

Tablica 9: Korelacija BDP-a po stanovniku i varijable ispitanici osobno ne prijavljuju dohodak

Correlations

		BDP po stanovniku	Ispitanici osobno ne prijavljuju dohodak
BDP po stanovniku	Pearson Correlation	1	.018
	Sig. (2-tailed)		.927
	N	28	28
Ispitanici osobno ne prijavljuju dohodak	Pearson Correlation	.018	1
	Sig. (2-tailed)	.927	
	N	28	28

Izvor: Izrada autora

Iz prethodne tablice vidljivo je da postoji pozitivna korelacija između dviju varijabli koja iznosi 0,018. Također, treba naglasiti kako empirijska razina signifikantnosti iznosi 0,927, odnosno 92,7% što je veće od 5%, te se može zaključiti da navedeni koeficijent korelacije nije statistički značajan.

Tablica 10: Regresijska analiza

Coefficients[a]

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	15.083	1.130		13.354	.000
	BDP po stanovniku	-.832	1.725	-.094	-.482	.634

a. Dependent Variable: Prosjek srednjih vrijednosti o utaji

Izvor: Izrada autora

S obzirom da je empirijska razina signifikantnosti za parametar uz varijablu BDP iznosi 0,634 odnosno 63,4%, ta varijabla nije statistički značajna. Dolazi se do zaključka da se ne može prihvatiti hipoteza da razvijenost države utječe na razinu izbjegavanja plaćanja doprinosa socijalnog osiguranja.

H2: Izbjegavanje plaćanja doprinosa socijalnog osiguranja je značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe koje su članice EU, od ostalih članica EU.

H2.1: Poznavanje ljudi koji rade a ne prijavljuju dohodak je značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe koje su članice EU, od ostalih članica EU.

H2.2: Preferiranje neprijavljivanja dohotka radnika od strane poslodavaca je značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe koje su članice EU, od ostalih članica EU.

H2.3: Osobno naplaćivanje i neprijavljivanje rada (dohotka) je značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe koje su članice EU, od ostalih članica EU.

U nastavku su prikazane prosječne vrijednosti za svaku od varijabli koja odražava izbjegavanje plaćanja doprinosa i to posebno za zemlje srednje i istočne Europe, posebno za ostale zemlje. Zemlje srednje i istočne Europe koje su članice EU i njihove vrijednosti su iskazane brojem nula (0) kao zavisna varijabla (Bugarska, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Poljska, Rumunjska, Slovenija, Slovačka, Hrvatska), dok s druge strane ostale zemlje EU s vrijednostima su iskazane brojem jedan (1) kao nezavisna varijabla (Ujedinjeno Kraljevstvo, Švedska, Finska, Portugal, Austrija, Nizozemska, Malta, Luksemburg, Cipar, Italija, Francuska, Španjolska, Grčka, Irska, Njemačka, Danska, Belgija) u tablici 11.

Tablica 11: Prikaz prosječnih vrijednosti

Group Statistics

	se-z	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
H2.1.	,00	11	34,7273	8,05097	2,42746
	1,00	17	35,5882	11,94811	2,89784
H2.2.	,00	11	6,3636	1,91169	,57640
	1,00	17	2,4118	1,69775	,41176
H2.3.	,00	11	6,1818	2,89200	,87197
	1,00	17	4,1765	2,72110	,65996

Izvor: Izrada autora

Varijabla 0 - Bugarska, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Poljska, Rumunjska, Slovenija, Slovačka, Hrvatska.

Varijabla 1 – Ujedinjeno Kraljevstvo, Švedska, Finska, Portugal, Austrija, Nizozemska, Malta, Luksemburg, Cipar, Italija, Francuska, Španjolska, Grčka, Irska, Njemačka, Danska, Belgija.

Tablica 12: T- test razlike aritmetičkih sredina za varijable, poznavanje ljudi koji rade a ne prijavljuju dohodak; preferiranje neprijavljivanja dohotka radnika od strane poslodavaca; osobno naplaćivanje i neprijavljivanje rada

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
									95% Confidence Interval of the Difference	
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Lower	Upper
H21	Equal variances assumed	1,404	,247	-,210	26	,836	-,86096	4,10937	-9,30790	7,58598
	Equal variances not assumed			-,228	25,916	,822	-,86096	3,78022	-8,63254	6,91062
H22	Equal variances assumed	,086	,772	5,728	26	,000	3,95187	,68997	2,53363	5,37012
	Equal variances not assumed			5,579	19,618	,000	3,95187	,70837	2,47240	5,43134
H23	Equal variances assumed	,223	,641	1,859	26	,074	2,00535	1,07885	-,21227	4,22296
	Equal variances not assumed			1,834	20,528	,081	2,00535	1,09356	-,27203	4,28273

Note: Parameter estimates are significant at 1% (***), 5% (**) and 10% (*) significance level

Izvor: Izrada autora

H2.1

Prosječna vrijednost poznavanja poslodavaca koji ne prijavljuju dohodak za zemlje srednje i istočne Europe koje su članice EU iznosi 34,7237 dok kod zapadnoeuropskih zemalja iznosi 35,5882. S obzirom da vrijednost t-testa iznosi -0,21, a empirijska signifikantnost dvosmjernog testa iznosi približno 83,6%, stogase pretpostavka, da je poznavanje ljudi koji rade a ne prijavljuju dohodak značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe koje su članice EU od ostalih članica EU,može odbaciti pri 1%, 5%, i 10% signifikantnosti.

H2.2

Prosječna vrijednost poslodavaca koji ne prijavljuju dohodak, odnosno isplaćuju dijelom ili u cijelosti u gotovini za zemlje srednje i istočne Europe koje su članice EU iznosi 6,3636 dok kod zapadnoeuropskih zemalja iznosi 2,4118. S obzirom da vrijednost t-testa iznosi 5,728 a empirijska signifikantnost iznosi približno 0%, može se kao istinita prihvatiti pretpostavka da je poznavanje poslodavaca koji ne prijavljuju dohodak za zemlje srednje i istočne Europe veće od ostatka zemalja EU, pri 1%, 5%, i 10% signifikantnosti.

Ako pogledamo grafove 3 i 4, koji se odnose na rizik da ljudi koji ne prijavljuju svoj dohodak budu uhvaćeni možemo uočiti da više ispitanika smatra da je on vrlo visok u ostalim zemljama, za razliku od onih u zemljama srednje i istočne Europe. Isto tako iz navedenih grafova se može uočiti da je više onih, koji misle da je rizik vrlo nizak u zemljama srednje i istočne Europe nego kod ispitanika u ostalim zemljama.

H2.3

Prosječna vrijednost naplaćivanja i neprijavljivanja rada (dohotka) za zemlje srednje i istočne Europe koje su članice EU iznosi 6,1818, dok kod zapadnoeuropskih zemalja iznosi 4,1765. Empirijska razina signifikantnosti dvosmjernog testa iznosi 7.4%, dok empirijska razina signifikantnosti jednosmjernog testa iznosi 3.7%. Prema tome, može se pri 5% signifikantnosti prihvatiti pretpostavka da je osobno naplaćivanje i neprijavljivanje rada (dohotka) značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe koje su članice EU, od ostalih članica EU.

Dakle, na temelju prethodnih rezultata donosi se zaključak o prihvaćanju početno postavljene hipoteze da je izbjegavanje plaćanja doprinosa socijalnog osiguranja značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe, koje su članice EU, od ostalih članica EU.

7. ZAKLJUČAK

Socijalno osiguranje igra veliku ulogu u životima stanovnika, stoga njegova funkcionalnost predstavlja prioritet za svaku državu, jer je postoji visoka potreba stanovništva za korištenjem usluga sustava socijalnog osiguranja tijekom čitavog života.

Svrha ovog rada je doprinijeti rastu saznanja o izbjegavanju i utaji doprinosa socijalnog osiguranja u zemljama Europske Unije. Poznato je da neplaćanje doprinosa za socijalno osiguranje trenutno jedno od gorućih problema u svim zemljama, razvijenim i slabije razvijeni zemljama. Uz trendove visoke nezaposlenosti, starenja stanovništva osiguravanje normalnog funkcioniranja socijalnog osiguranja je znatno teže. Neplaćanje doprinosa ima velik utjecaj na državne prihode, stvaraju problem financiranja sustava socijalnog osiguranja, posebice mirovinskog. Uzmimo za primjer Republiku Hrvatsku koja svake godine ima problema s sastavljanjem proračuna, jer su rashodi veći od prihoda stoga je primorana zaduživati se. Postoji mogućnost da se smanje rashodi, što predstavlja pitanje za neku drugu vrstu istraživanja ali da bi se povećali prihodi potrebno je ostvarivati kontinuirani gospodarski rast, koji će povećati zaposlenost, prihode, priljev doprinosa te smanjiti iznos neplaćanja istih. Nadalje da bi se smanjilo izbjegavanje i utaja potrebno je izbjegavati konstantne porezne reforme koje otežavaju praćenje što obveznicima, što kontrolnim organima.

Budući da je istraživanje temeljeno na podacima javnog mijenja, jer nema konkretnih podataka koji bi se odnosili na iznose neplaćenih doprinosa, vršile su se usporedbe između država u kojima je provedeno anketiranje. U istraživanju su se ispitale dvije hipoteze i tri podhipoteze koje se odnose na drugu hipotezu. Prva hipoteza stavlja u odnos razvijenost država koje pripadaju Europskoj Uniji koja je mjerena BDP-om po stanovniku i podacima o neplaćanju doprinosa (poznavanju osoba koje ne prijavljuju svoj dohodak; poslodavac preferira isplaćivati dohodak na crno; ispitanici koji su naplaćivali svoj rad bez prijavljivanja) prema prikupljenim podacima javnog mišljenja iz 2013. godine na uzorku od 26.356 ispitanika. Polazi se od pretpostavke da je kod razvijenih država manje neslužbenog gospodarstva nego kod manje razvijenih država, što se po rezultatima korelacije ispostavilo drugačije. Rezultati nam ukazuju da bogatije, razvijenije države bitno se ne razlikuju od manje razvijenijih u smislu izbjegavanja doprinosa, odnosno da razina BDP-a po stanovniku nema veze s razinom neplaćanja doprinosa za socijalno osiguranje.

Druga hipoteza uspoređuje izbjegavanje i utaju doprinosa kod zemalja srednje i istočne Europe (točnije bivših, odnosno sadašnjih tranzicijskih zemalja) koje pripadaju Europskoj Uniji i ostalih zemalja koje pripadaju Europskoj Uniji. Ispitivanje je provedeno t-testom za navedene podhipoteze:

1) Poznavanje ljudi koji rade a ne prijavljuju dohodak je značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe koje su članice EU, od ostalih članica EU;

2) Preferiranje neprijavljivanja dohotka radnika od strane poslodavaca je značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe koje su članice EU, od ostalih članica EU;

3) Naplaćivanje i neprijavljivanje rada (dohotka) je značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe koje su članice EU, od ostalih članica EU.

Rezultati istraživanja su pokazali da se dvije od tri navedene podhipoteze mogu prihvatiti, točnije druga i treća. Krenimo od treće podhipoteze druge hipoteze. Prema iskustvu i mišljenju ispitanika osobno naplaćivanje i neprijavljivanje rada je prema istraživanju značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe. Ovakav vrst rada u najvećoj mjeri pripada uslužnim djelatnostima kao što su popravci, odnosno prodaja različitih usluga.

Druga, prihvaćena podhipoteza ispituje preferiranje isplaćivanja dohotka dijelom ili u cijelosti u gotovini od strane poslodavca. Rezultati kazuju da je ta praksa manje učestala kod ostalih zemalja EU, odnosno da je preferiranje poslodavaca koji ne prijavljuju dohodak značajno veće u zemljama srednje i istočne Europe, koje su članice EU, od ostalih članica EU. Naime, temeljem podataka prikupljenih anketiranjem, preferiranje poslodavaca za isplaćivanje dohotka u cijelosti ili djelomično u gotovini je vidljivo manje u ostalim zemljama EU od zemalja srednje i istočne Europe. Isto tako nadovezujući se na prethodnu tvrdnju koja istražuje rizik ljudi koji ne prijavljuju svoj dohodak da budu uhvaćeni, niži je po mišljenju ispitanika u zemljama srednje i istočne Europe, od rizika u ostalim zemljama EU.

Nadalje, prema mišljenju ispitanika poznavanje ljudi koji rade a ne prijavljuju dohodak značajno nije veće u zemljama srednje i istočne Europe, koje su članice EU, od ostalih članica EU.

Iz rezultata istraživanja vidimo da iznos BDP-a po stanovniku ne utječe na utaju i izbjegavanje doprinosa socijalnog osiguranja, s druge strane kod zemalja srednje i istočne Europe ima razlika kod utaje i izbjegavanja u odnosu na ostale zemlje. Zemlje koje su prošle i

još prolaze tranziciju s društvenog vlasništva na privatno očito nemaju kvalitetu i uređenje sustava socijalnog osiguranja kao i ostale zemlje. To govori da je sustav socijalnog osiguranja bivših socijalističkih država lošiji, kontrolni aparat manje efikasan, moral građana niži kod zemalja srednje i istočne Europe.

Odgovornost je na državi, jer ona svojim djelovanjem ili nedjelovanjem dopušta i potiče nezakonite radnje. Republika Hrvatska potrebuje za učinkovitom reformom sustava socijalnog osiguranja, jer se gubi visoka razina prihoda zbog neučinkovitog i kompliciranog sustava prikupljanja doprinosa, nedisciplinirani obveznika i državnih kontrola, niskog poreznog moralu, neadekvatnih mjera kažnjavanja, nepotpunih zakona koji se često mijenjaju. Potrebno je povećavanje kontrole, njihovog broja, stručnosti, obima i načina kažnjavanja. Isto tako država treba uložiti napore u obrazovanje stanovništva vezano za društvenu važnost socijalnog osiguranja, ciljanjem u prvom planu na poslodavce i podizanja razine moralnih vrijednosti. Biheviorална strana stanovnika pojedine zemlje ima utjecaj na povećano izbjegavanje i utaju doprinosa, čiji je utjecaj prisutan od početka novog državnog uređenja isto kao i činjenje kontrolnih organa, samo što još uvijek je omjer nije u korist države. Potreban je progresivniji odgoj obveznika od strane kontrola da bi se izbjegavanje i utaja u kraćem periodu smanjivala.

LITERATURA

Knjige i članci

1. Bailey, C. and Turner, J., (1997): Contribution Evasion and Social Security: Causes and Remedies
2. Bailey, C. and Turner, J., (1997.): Contribution Evasion and Social Security: Causes and Remedies
3. Bejaković, P., (2002.): Evazija doprinosa za mirovinsko osiguranje
4. Bejaković, P.,: Sustavi socijalnog osiguranja i skrbi
5. Godišnje izvješće Ministarstva financija za 2002.-2003. godinu
6. Hedtkamp G., (1995): Socijalno osiguranje i prijelaz na tržišno gospodarstvo
7. Hodžić, S. Lazović-Pita, L., (2014): Evasion of Social Security Contributions: Example of Croatia and Bosnia and Herzegovina
8. Jeličić, B. (1997): Javne financije, Zagreb, Informator
9. Jurković P., (2002): Javne financije
10. Kaufmann D., Kaliberda A., (1996): Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post-Socijalist Economies: A Framework of Analysis and Evidence
11. Madžarević – Šujster S., (2002): Procjena porezne evazije u Hrvatskoj
12. Marušić Lj., Škember A., (2008): Socijalni i gospodarski aspekti uvođenja obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje
13. Marušić Lj.,: Utjecaj mirovinskog osiguranja na socijalnu sigurnost umirovljenika,
14. Mijatović N., (2006): Sustav socijalnog osiguranja i problemi njegova financiranja
15. Musgrave R., Musgrave P., (1993): Javne financije u teoriji i praksi
16. Petrović S., (2007): Porez na dohodak i doprinosi za socijalno osiguranje u Hrvatskoj, 1994.-2007

17. Puljiz V., Bežovan G., Šućur Z., Zrinščak S.(2000): Sustavi socijalne politike
18. Puljiz, V. (2007): Hrvatski mirovinski sustav: korijeni, evolucija i perspektive
19. Sekulić J.,: Načela socijalnog osiguranja
20. Slemrod J., Yitzhaki S., (2002): Tax avoidance, evasion and administration
21. Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.
22. Stiglitz J. E., (2013): Ekonomija javnog sektora,
23. Strategija razvitka Republike Hrvatske »Hrvatska u 21. stoljeću« - Strategija razvitka mirovinskog sustava i sustava socijalne skrbi
24. Šućur Z., (1998): Sustavi socijalne pomoći: povijest, obilježja i modeli,
25. TIM4Pin magazin (2013) dodatak uz broj 9, str 28.
26. Zrinščak, S., (1999): Sustavi zdravstvene politike u svijetu: osnovna obilježja i aktualni procesi
27. Zuber, M., (2012./2013.): Olakšice, oslobođenja i iznimke od obveze plaćanja socijalnih doprinosa

Internet:

1. Bajo A., : Sustavi socijalnog osiguranja, http://web.efzg.hr/dok/FIN/abajo/6.%20Socijalno%20osiguranje.pdf
2. Državni ured za reviziju, Izvješća, http://www.revizija.hr/hr/izvjesca
3. Državni zavod za statistiku: www.dzs.hr
4. Europska Komisija, službene stranice: www.ec.europa.eu
5. Europska Unija službene stranice: www.europa.eu
6. Institut za javne financije: www.ijf.hr
7. International social security association: www.issa.int
8. Ministarstvo financija Republike Hrvatske: www.minfin.hr

9. Ministarstvo financija, Državni proračun arhiva, http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-arhiva

10. Ministarstvo rada i mirovinskog sustava: www.mrms.hr

11. Narodne novine: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_12_153_2895.html

12. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), http://www.oecd.org

13. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj: www.oecd.org

14. Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske: www.hrcak.srce.hr

15. Računovodstvo i financije: www.rif.hr

16. Svjetska banka: www.worldbank.org

17. Zakon o doprinosima za obvezna osiguranja, broj: 01-081-02-3786/2, 2001.,http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/310093.html

18. Zakon o doprinosima za obvezna osiguranja, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/310093.html

19. Zakon o doprinosima za obvezna osiguranja, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/310093.html

20. Zakon o doprinosima za obvezna osiguranja, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/310093.html

21. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o financiranju vodnog gospodarstva, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/268935.html

22. Zakon o mirovinskom osiguranju, http://portor.mingorp.hr/dokumenti/102_29_7_1998_Zakon_o_mirovinskom_osig.htm

23. Zakon o zdravstvenom osiguranju, broj. 01-081-01-3314/2, 2001., http://zakon.poslovna.hr/public/zakon-o-zdravstvenom-osiguranju-%E2%80%93-iz-2001.-godine/23243/zakoni.aspx

POPIS TABLICA

Tablica 1: Doprinosi za socijalno osiguranje 26

Tablica 2: Prikaz doprinosa, prihoda države, udjela doprinosa u prihodima (2001. – 2014.) 28

Tablica 3: Prikaz vrijednosti BDP-a po stanovniku, $, 2013.g. 44

Tablica 4: Prikaz srednjih vrijednosti varijabli koje odražavaju razinu izbjegavanja plaćanja doprinosa socijalnog osiguranja (%) 45

Tablica 5: Deskriptivna statistika 46

Tablica 6: Korelacija BDP-a po stanovniku i srednjih vrijednosti promatranih varijabli 46

Tablica 7: Korelacija BDP-a po stanovniku i varijable poznavanje ljudi koji rade a ne prijavljivanje dohotka 47

Tablica 8: Korelacija BDP-a po stanovniku i varijable poslodavci ne prijavljuju dohodak 47

Tablica 9: Korelacija BDP-a po stanovniku i varijable ispitanici osobno ne prijavljuju dohodak 48

Tablica 10: Regresijska analiza 48

Tablica 11: Prikaz prosječnih vrijednosti 50

Tablica 12: T- test razlike aritmetičkih sredina za varijable, poznavanje ljudi koji rade a ne prijavljuju dohodak; preferiranje neprijavljivanja dohotka radnika od strane poslodavaca; osobno naplaćivanje i neprijavljivanje rada 49

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Udio doprinosa u državnim prihodima 29

Grafikon 2: Poznavanje ljudi koji rade, a ne prijavljuju svoj dohodak poreznim ili socijalnim institucijama u zemljama srednje i istočne Europe 38

Grafikon 3: Poznavanje ljudi koji rade, a ne prijavljuju svoj dohodak poreznim ili socijalnim institucijama u ostalim zemljama 39

Grafikon 4: Preferencije poslodavca po pitanju isplaćivanja dohotka u cijelosti ili djelomično u gotovini u zemljama srednje i istočne Europe 40

Grafikon 5: Preferencije poslodavca po pitanju isplaćivanja dohotka u cijelosti ili djelomično u gotovini u ostalim zemljama 40

Grafikon 6: Rizik da ljudi koji ne prijavljuju svoj dohodak budu uhvaćeni za zemlje srednje i istočne Europe 42

Grafikon 7: Rizik da ljudi koji ne prijavljuju svoj dohodak budu uhvaćeni za ostale zemlje . 42

Grafikon 8: Naplaćivanje rada bez prijavljivanja u zemljama srednje i istočne Europe 63

Grafikon 9: Naplaćivanje rada bez prijavljivanja u ostalim zemljama 63

Grafikon 10: Isplata dohotka na crno za standardni ili prekovremeni rad ili oboje za zemlje srednje i istočne Europe 64

Grafikon 11: Isplata dohotka na crno za standardni ili prekovremeni rad ili oboje za ostale zemlje 64

Grafikon 12: Postotak godišnjeg dohotka koji je isplaćivan na crno u zemljama srednje i istočne Europe 65

Grafikon 13: Postotak godišnjeg dohotka koji je isplaćivan na crno u ostalim zemljama..... 65

Grafikon 14: Razlozi za neprijavljivanje dohotka u zemljama srednje i istočne Europe 66

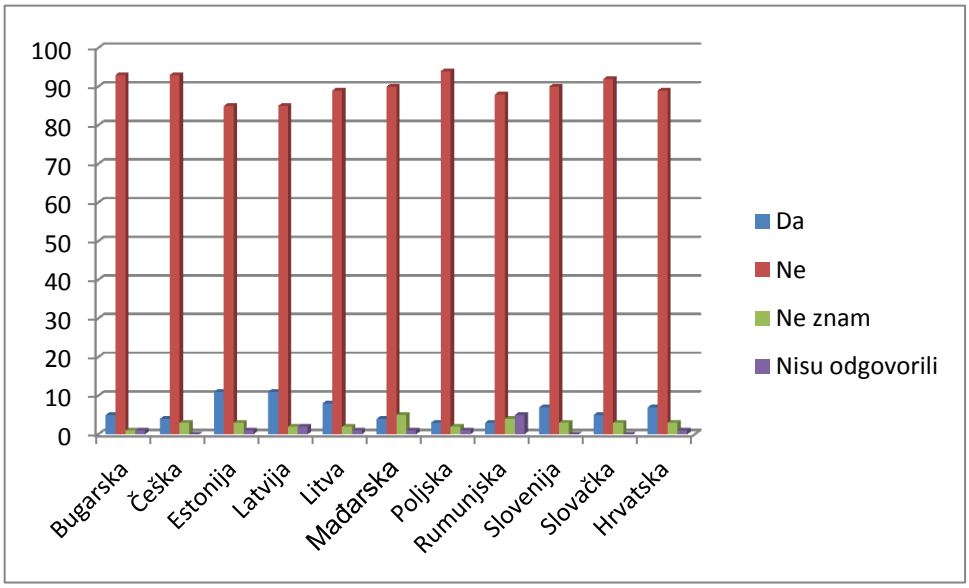
Grafikon 15: Razlozi za neprijavljivanje dohotka u ostalim zemljama 66

Grafikon 18: Suglasnost s pojedinim tvrdnjama u zemljama srednje i istočne Europe 67

Grafikon 19: Suglasnost s pojedinim tvrdnjama u ostalim zemljama..... 67

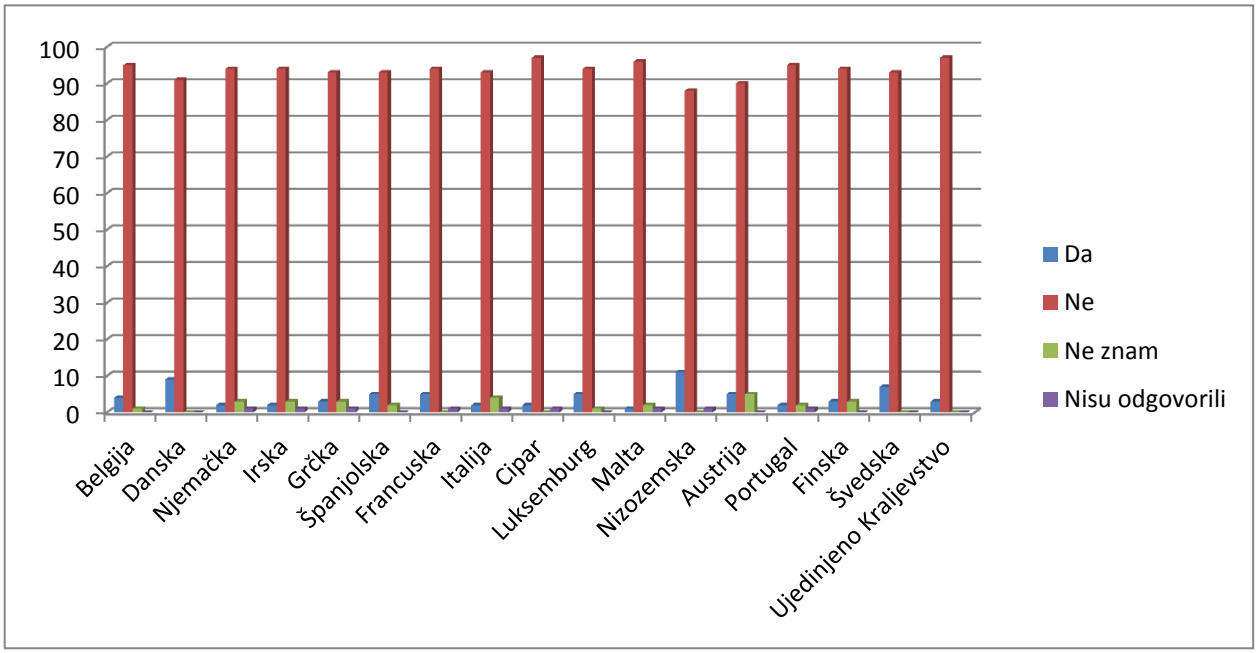
ANEKS

Grafikon 8: Naplaćivanje rada bez prijavljivanja u zemljama srednje i istočne Europe

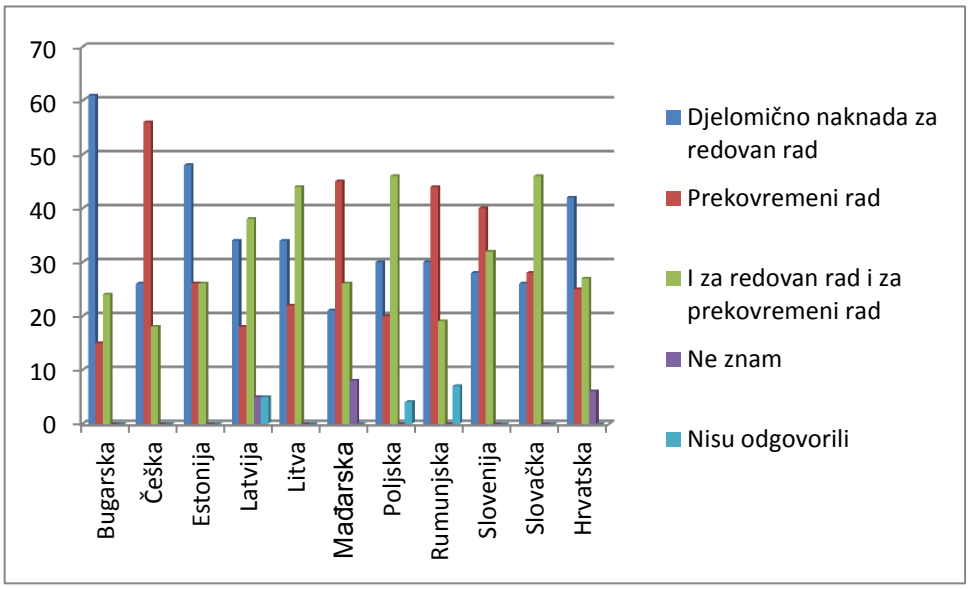
Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

Grafikon 9: Naplaćivanje rada bez prijavljivanja u ostalim zemljama

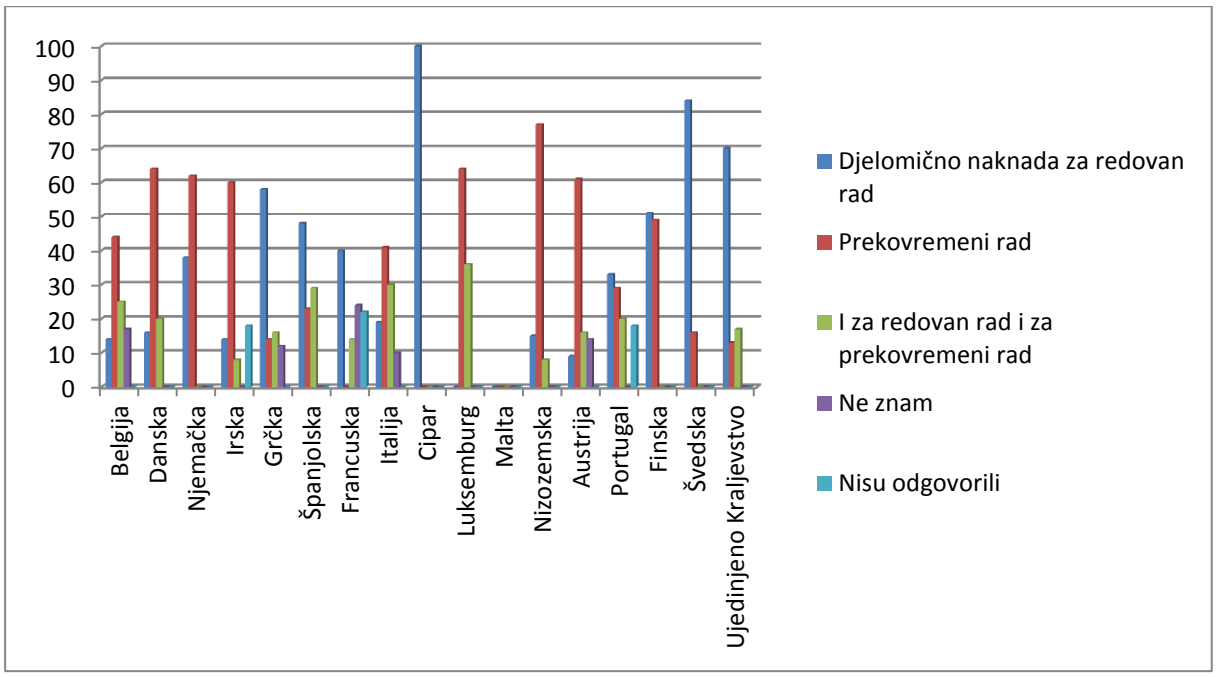
Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

Grafikon 10: Isplata dohotka na crno za standardni ili prekovremeni rad ili oboje za zemlje srednje i istočne Europe

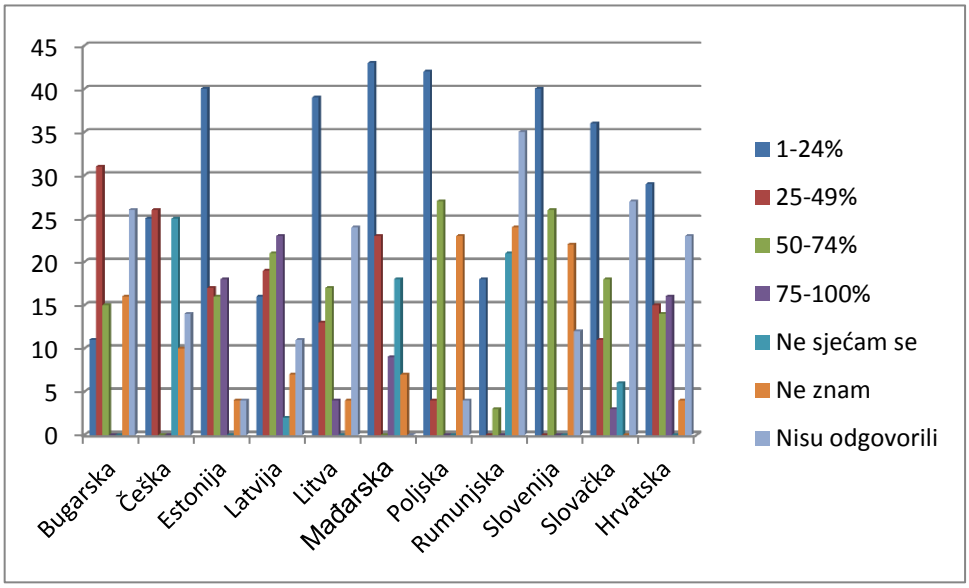
Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

Grafikon 11: Isplata dohotka na crno za standardni ili prekovremeni rad ili oboje za ostale zemlje

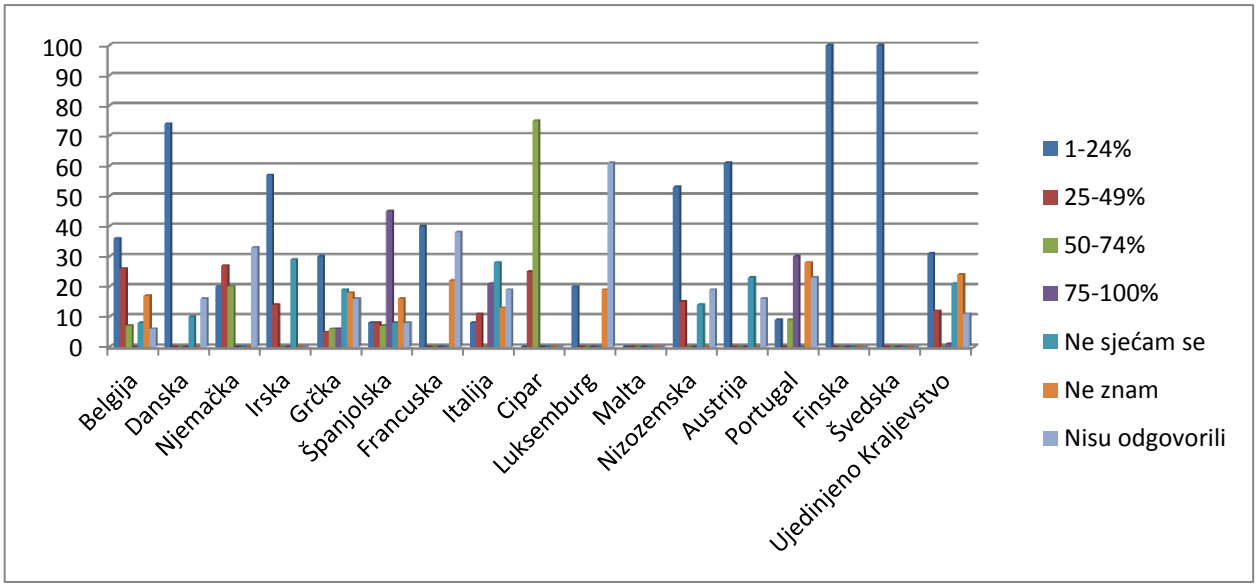
Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

Grafikon 12: Postotak godišnjeg dohotka koji je isplaćivan na crno u zemljama srednje i istočne Europe

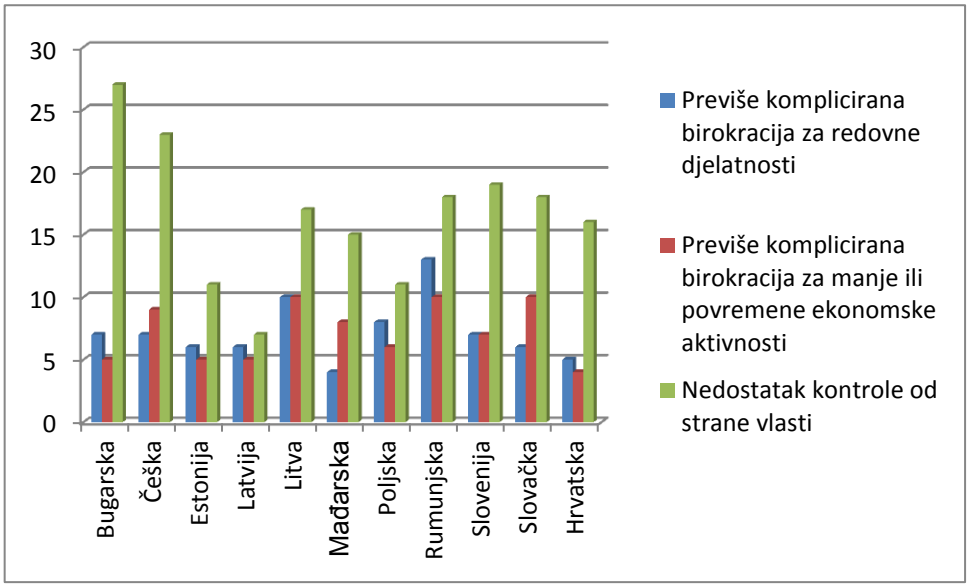
Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

Grafikon 13: Postotak godišnjeg dohotka koji je isplaćivan na crno u ostalim zemljama

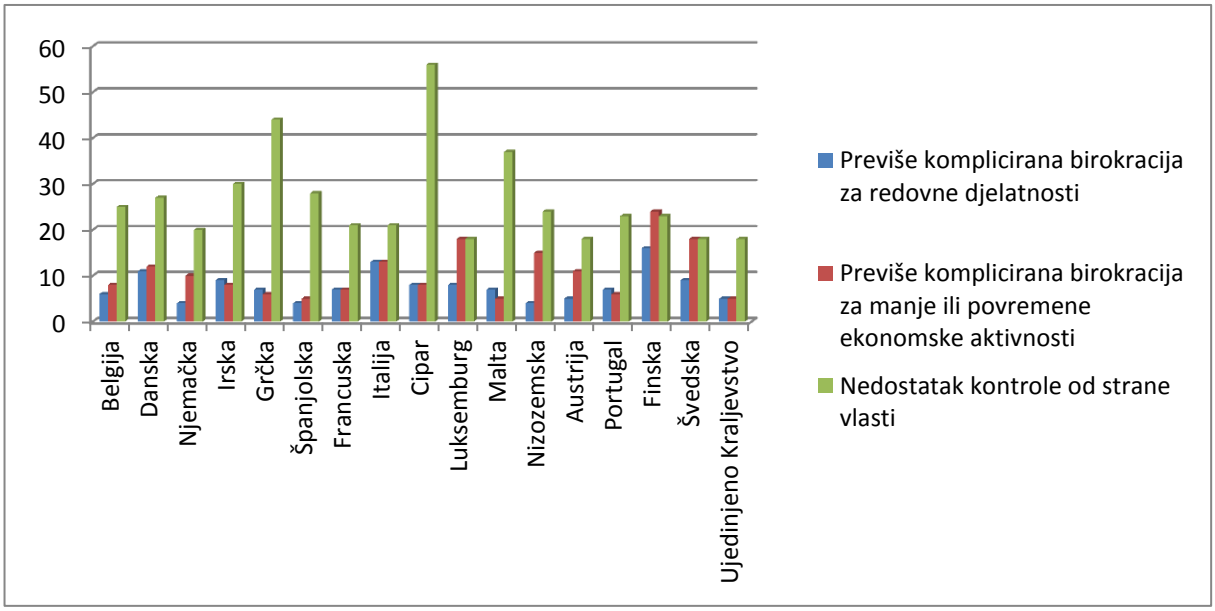
Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

Grafikon 14: Razlozi za neprijavljivanje dohotka u zemljama srednje i istočne Europe

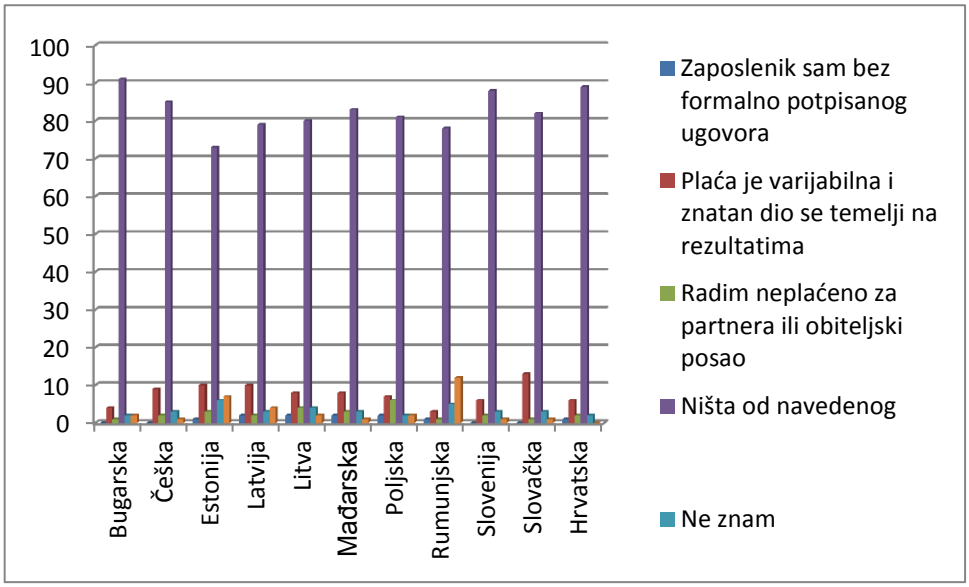
Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

Grafikon 15: Razlozi za neprijavljivanje dohotka u ostalim zemljama

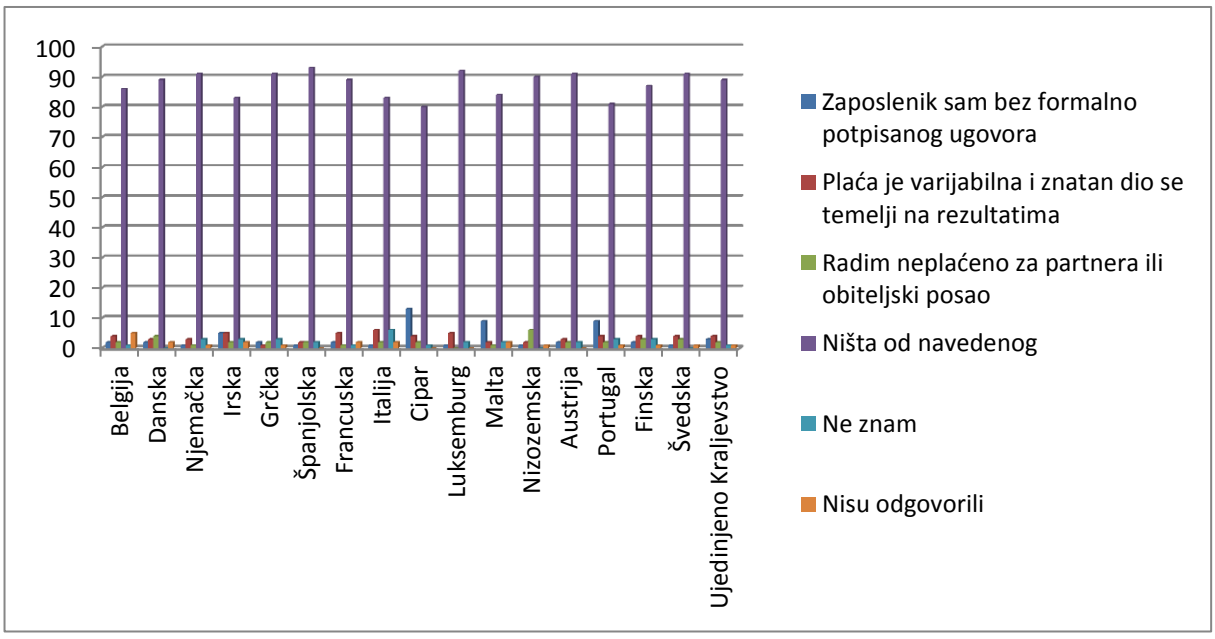
Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

Grafikon 18: Suglasnost s pojedinim tvrdnjama u zemljama srednje i istočne Europe

Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

Grafikon 19: Suglasnost s pojedinim tvrdnjama u ostalim zemljama

Izvor: Izrada autora prema Special Eurobarometar 402, Undeclared work in the European Union, Report, 2014.

SAŽETAK

Ključne riječi: socijalno osiguranje, doprinosi, siva ekonomija, reforme

Socijalno osiguranje s pripadajućim sustavima i načinom prikupljanja sredstava, doprinosa je od strateškog značaja za svaku državu iz razloga što predstavlja važnost građanima jer se svaki kroz život susreće i ovisi o njima. Stoga osiguravanje financiranja je važna zadaća za vlast. Problemi utaje i izbjegavanja doprinosa socijalnog osiguranja uvelike otežava održivost i financiranje istog. Siva ekonomija i njeni čimbenici pogađaju sustave socijalnog osiguranja direktno i indirektno. Europska Unija, odnosno članice koje su pogođene gubitkom sredstava, a koje je izraženije u državama koje su u prošlosti bile socijalističkog uređenja kako je pokazalo istraživanje, gube sredstva koja su namijenjena društvenoj koristi.Smanjivanje utjecaja sive ekonomije na socijalno osiguranje zahtjeva reforme, kao poboljšavanje zakonskih normi, kvalitetnije i učinkovitije kontrole, obrazovanje građana, povećanje morala kako bi se oslobodili i racionalno iskoristili potrebni resursi koji biotklonili poteškoće s financiranjem i poboljšali život građanima, što je u konačnici glavna svrha.

SUMMARY

Key words: social security, contributions, grey economy, reforms

Social security with associated systems and its ways to raise funds, contributions is of strategic importance for each country, on the grounds that represent the importance for citizens because each through life encounters and depends on them. Therefore, ensuring the financing is an important task for the government. Problems of evasion and avoidance of social security contributions greatly complicates the viability and financing of the same. The gray economy and its factors affect social security systems directly and indirectly. The European Union, whose members are affected by the loss of funds, which is more pronounced in countries that have in the past been off communist arrangement as the study found, are losing resources provided for social benefits. Reducing the impact of the grey economy to social security requires reforms, such as improvement of legal standards, better and more effective control, education of citizens, moral increase in order to free and rationally used those necessary resources which would eliminate the difficulties with funding and improve the lives of citizens, which is ultimately the main purpose.